

ANALIZE SLUČAJA

PRIMERI DOBRE PRAKSE U
BORBI PROTIV DEČJIH
BRAKOVA - DEVOJKE KOJE SE
NISU UDALE PRE 18. GODINE

Autorka: Gordana Stevanović Govedarica

Mart 2024.

SADRŽAJ

UVOD.....	2
SITUACIONA ANALIZA	2
METODOLOGIJA	3
CILJEVI IZRADE ANALIZE STUDIJA SLUČAJA:.....	4
PRAVNA SIGURNOST I DOBROBIT ISPITANIKA	5
REZULTATI/STUDIJE SLUČAJA	
(DEVOJKE).....	5
STAROSNA DOB.....	6
ODLUKA O BRAKU.....	9
OBRAZOVANJE	11
DECA	14
POSAO	18
Poruke Romkinja mladim Romkinjama	19
I.....	19
II.....	19
III	20
IV	20
V	21
VI.....	21
I STUDIJA SLUČAJA	21
II STUDIJA SLUČAJA.....	22
III STUDIJA SLUČAJA.....	23
IV STUDIJA SLUČAJA	24
V STUDIJA SLUČAJA.....	25
REZULTATI/STUDIJE SLUČAJA	
(RODITELJI).....	26
PORUKE RODITELJA O UDAJI	32
I STUDIJA SLUČAJA	33
II STUDIJA SLUČAJA.....	34
III STUDIJA SLUČAJA.....	35

UVOD

Misija Romske ženske mreže Srbije (RŽM) je da podstiče i pomaže ostvarivanje individualnih i kolektivnih prava i utiče na poboljšanje kvaliteta života Romkinja, kroz praćenje i kreiranje javnih politika, edukaciju Romkinja, njihovih inicijativa i organizacija i senzibilizaciju i edukaciju državnih organa i javnosti. Romska ženska mreža je u svom radu kao jedan od strateških ciljeva postavila rad na ukidanju dečjih, ranih i prinudnih brakova (u daljem tekstu „dečji brak“), koji su prisutni i u romskoj zajednici. Jedna od značajnih aktivnosti u tom kontekstu je bila i izrada „Studije slučaja dečji, rani i prinudni brak“¹ koja je imala za cilj da ukaže na problem dečjih brakova u romskoj populaciji u Srbiji. Studija je ukazala na položaj devojčice prilikom sklapanja dečjeg, ranog i prinudnog braka, kako je došlo do sklapanja tih brakova, iskustva ispitanica i kako su/nisu nadležne institucije reagovala. Na taj način, Romska ženska mreža podiže vidljivost Romkinja u našem društvu, a pogotovo ukazuje na postojanje dečjih brakova u romskoj populaciji.

Značajan broj aktivnosti u radu Romske ženske mreže su kreirane u skladu sa potrebama devojčica i mladih devojaka romske nacionalnosti, kako bi ih osnažile i prevenirale dečje brakove. Namera je da se na ovu negativnu društvenu pojavu deluje kroz rad u samoj zajednici, ukazivanjem na štetne posledice dečjeg braka po fizičko i mentalno zdravlje devojčica i dečaka. Mreža kontinuirano saraduje i sa spoljnim/nadležnim akterima značajnim u preveniranju ove i izrazito negativne društvene pojave. Zajedničkim radom, kako unutar zajednice tako i sa spoljnim/nadležnim akterima, Mreža identifikuje ključne činioce koji doprinose da romske devojčice ne stupaju u dečje brakove.

Na osnovu rezultata Istraživanje o rasprostranjenosti dečjih brakova u Srbiji, koje je sproveda RŽM² je utvrđeno da je 45 % ispitanica je u brak stupilo između 18. i 25. godine, dok je njih 5% u brak stupilo nakon navršenih 25 godina. Imajući u vidu ovaj podatak i da se radi o značajnom procentu devojaka iz romskih naselja, RŽM je želela da ga dodatno produbi. U cilju identifikacije životnih okolnosti i socijalnog okruženja koje je doprinelo da u bračnu/ vanbračnu zajednicu stupe kao punoletne osobe, izrađena je „Analize slučaja: Primeri dobre prakse u borbi protiv dečjih brakova- devojke koje se nisu udale pre 18 godine“. Analiza će nam ukazati koji su to ključni činioći koji su doprineli da romska devojčica ne stupi u dečji brak, identifikujući ključne tačke koje su doprinela da u bračnu/vanbračnu zajednicu stupe kao punoletne.

SITUACIONA ANALIZA

Uticanjem primera starije generacije (majki, baka, tetaka i dr.) veliki broj romskih devojaka i devojčica bivaju učene da je optimalna starostna dob za zasnivanje braka (a u romskoj zajednici su to, pre svega, neformalne, vanbračne zajednice) u velikom broju slučajeva niža u odnosu na opštu populaciju.

Prema dostupnim podacima UNICEF istraživanja iz 2019. godine, 28,5 % devojaka iz romskih naselja je stupilo u brak punoletno, 15,8% pre 15-te godine i 55,7% pre 18-te godine. Procenat žena uzrasta od 15 do 49 godina koje su stupile u brak pre navršenih 15 godina je kod opšte populacije je oko 1%, dok kod Romkinja čak 16%.³

¹ <https://rzm.rs/wp-content/uploads/2023/07/Studija-slucaja-Decji-rani-i-prinudni-brak.pdf>

² <https://rzm.rs/wp-content/uploads/2023/04/REZULTATI-ISTRAZIVANJA-O-RASPROSTRANJENOSTI-DECJIH-BRAKOVA-U-SRBIJI-1.pdf>

³ <https://www.unicef.org/serbia/publikacije/mics6-istrazivanje-visestrukih-pokazatelja-za-2019-godinu>

Dečiji brak često prate rane i učestale trudnoće i porođaji, što rezultira višim stopama morbiditeta i mortaliteta majki. Smrtni ishodi širom sveta povezani sa trudnoćom vodeći su uzrok smrtnosti devojčica između 15 i 19 godina, bilo da su u braku ili ne. Mortalitet novorođenčadi među decom vrlo mladih majki je veći (ponekad i dva puta veći) nego kod starijih majki⁴.

Na osnovu rezultata Istraživanje o rasprostranjenosti dečijih brakova u Srbiji, koje je RŽM sprovela 2021. godine, na uzorku od 3 014 ispitanica, imamo podatak da je 1 358 ispitanica u brak stupilo između 18. i 25. godine (45%), dok je njih 143 (5%) u brak stupilo nakon navršenih 25 godina. Ispitanica koja je najstarija stupila u bračnu/vanbračnu zajednicu je imala 36 godina. Od ukupnog broja ispitanica, 1 443 živi u bračnoj zajednici (48%), 1 011 u vanbračnoj zajednici (34%), 217 je razvedeno (7%), 199 su udovice (7%), 113 je samo (4%), a preostala 31 ispitanica (1%) je rekla da je u vezi/verena ili neudata. Navedeni rezultati ukazuju da značajan broj Romkinja nisu stupile u rani dečiji prinudni brak već u uzrastu starijem od 18 godina.

Izrada **“Analize slučaja: Primeri dobre prakse u borbi protiv dečijih brakova- devojke koje se nisu udale pre 18 godine** je nastala u okviru Projekta “Institucionalna podrška radu Romske Ženske Mreže Srbije” podržanog od strane OAK fondacija, koji se implementira od 01.08.2023. do 31.07.2024. Podrška Trag fondacije je usmerena na javno zagovaranje za unapređenje položaja romskih devojčica na lokalnom i nacionalnom nivou u Republici Srbiji.

METODOLOGIJA

Osnovni metod ovog kvalitativnog istraživanja je prikupljanje podataka intervjuom. Uzorak ispitanica je izabran na osnovu prethodnog radioničarskog rada i saznanja aktivistkinja na terenu. Za prikupljanje podataka korišćen je model studije slučaja sa devojka i njihovim očevima i majkama, koji je obuhvatio podatke o starosti ispitanika, njihovom porodičnom statusu i okruženju, zaposlenosti, obrazovanju, rađanju dece, odluci o stupanju u bračnu/vanbračnu zajednicu, stavovima roditelja o braku, njihovom doživljaju braka, promenama koje je brak prouzrokovao, mišljenjem o dečjem braku. Intervjuisanje je sprovedeno na terenu. Upitnik je sadržao pitanja, zatvorenog i otvorenog tipa a intervjui su rađeni pojedinačno, sa svakim ispitanikom odvojeno. Očekivani rezultat primene ovakve tehnike istraživanja bio je dobijanje građe koja prikazuje iskustva, stavove i životne priče ispitanica i njihovih roditelja. Prikupljena građa, odnosno pričanja samih pripadnica ispitivane zajednice i njihovih roditelja predstavljali su osnovu za izradu studije slučaja. Takođe, istraživačice su na osnovu sopstvene procene situacije na terenu imali mogućnost prilagođavanja metodologije studije slučaja u onim pravcima koji produbljuju pojedina važna pitanja ili otvaraju nova, a pojavljivala su se tokom intervju sa ispitanicima. Namera je bila da se sa ispitanicima pre svega vodi razgovor, koji je u određenim situacijama mogao da skrene sa glavne teme, ali je istovremeno davao niz važnih informacija koje istraživačice ne bi saznale držeći se samo unapred pripremljene metodologije za studiju slučaja.

Na studiji slučaja je radilo 28 obučениh aktivistkinja, koje su u svojim sredinama prikupile i obradile 112 studija slučaja, od čega 55 devojaka starijih od 18 godina i 57 njihovih majki/očeva. Studije slučaja su prikupljene u sledećim opštinama i gradovima:

⁴ Par. 20-24 Zajedničkog opšteg komentara broj 31 Komiteta za eliminisanje svih oblika diskriminacije žena i broj 19 Komiteta za prava deteta o štetnim praksama

Pirot, Zaječar, Kostolac, Valjevo, Šabac, Kragujevac, Vranje, Leskovac, Novi Bečej, Bujanovac, Novi Sad, Kruševac, Aleksinac, Niš, Babušnica, Sremska Mitrovica, Beograd-Voždovac; Beograd- Zvezdara, Beograd- Zemun, Kovin, Smederevska Palanka, Zaječar.

CILJEVI IZRADE ANALIZE STUDIJA SLUČAJA:

1. Identifikacija starosnog, obrazovnog i radnog statusa prilikom stupanja u bračnu/vanbračnu zajednicu;
2. Identifikacija starosnog, obrazovnog i radnog statusa partnera prilikom stupanja u bračnu/vanbračnu zajednicu;
3. Identifikacija koje doneo odluku o udaji i iskustva;
4. Stavovi ispitanica/ka o udaji 18 +;
5. Stavovi i uticaj porodičnog i okruženja zajednice na udaju sa 18+;
6. Promene koje je bračna/vanbračna zajednica donela;
7. Njihove poruke mladim Romkinjama kada da se udaju?

TERENSKO ISTRAŽIVANJE NA PREDVIĐENIM LOKACIJAMA SPROVEO JE
TIM ROMSKE ŽENSKE MREŽE

	ORGANIZACIJA / INICIJATIVA	GRAD	E-mail
1	Romska Ženska Inicijativa Žabalj	Žabalj	zivka.fan82@gmail.com
2	Savez udruženja Roma Zapadne Srbije	Šabac	sofka.vasiljkovic@gmail.com surzs@gmail.com
3	Udruženje Romani cikna	Kruševac	romanicikna.ks@gmail.com
4	Romski ženski centar Bibija	Beograd	bibija@eunet.rs rzc@bibija.org.rs
5	Udruženje Romkinja Amarilis	Novi Sad	udruzenjeamarilis@gmail.com
6	Ženski prostor	Niš- Beograd	zp@zenskiprostor.org vera.kurtic@zenskiprostor.org
7	Udruženje građana Ternipe	Pirot	nvoternipe@gmail.com
8	Centar za razvoj romske zajednice Amaro drom	Smederevska Palanka	zdravka.nasput@gmail.com
9	Udruženje Romkinja Nada	Aleksinac	udr.rom.nada@hotmail.com
10	Udruženje Romkinja Bujanovac	Bujanovac	ismaili.asima@gmail.com
11	Udrženje Romkinja Lero	Leskovac	laurazrm@gmail.com
12	Udruženje Bela Romkinja	Novi Sad	sladja.vulin@gmail.com
13	Inicijativa Romkinja Pirot	Pirot	alicmanuela87@gmail.com
14	Inicijativa romskih studentkinja	Ljubovija	marina.vrganj@gmail.com
15	Romkinje sa sela	Pirot	romkinjesasela@gmail.com
16	Udruženje Roma Zora	Babušnica	dekidana@yahoo.com
17	Integrativni Global Centar	Kragujevac	zmsvetlanakg@gmail.com
18	Romsko udruženje žena- Ruz-Branicevskog okruga RUŽ	Kostolac	radojka_79@hotmail.com ruz.kostolac17@gmail.com
19	Uspešne žene Kostolca	Kostolac	cokic80@gmail.com

20	Mali Princ	Beograd	office@maliprinc.org.rs lolavasic@gmail.com
21	Udruženje Romkinja Papuša	Kovin	sona263@gmail.com
22	Udruženje Društva Roma Zaječar- Inicijativa	Zaječar	merdzicaleksandra@gmail.com
23	Udruženje Most 014	Valjevo	udruzenjemost014@gmail.com
24	Udruženje Romkinja Sastipe	Vranje	kurticolivera@gmail.com
25	Centar za žene i decu Viktorija	Zemun	biljanagrudonic1@gmail.com
26	Maja Simić	Beograd	majasimic2002@gmail.com
27	Đženet Koko	Beograd	dzenetkoko@gmail.com
28	Tereza Šainović	Vranje	terezasainovic@yahoo.com

PРАВNA SIGURNOST I DOBROBIT ISPITANICA/KA

Rad na pitanjima stupanja u bračnu/vanbračnu zajednicu implicira da se radi o osetljivoj temi, koja od samih ispitanica zahteva pristup njihovoj ličnoj priči, a od istraživačica visok nivo poverenja i senzibiliteta. Ulazeći u privatnu sferu života ljudi sa kojima su istraživačice razgovarale, pitanje uzajamnog uvažavanja i poverenja bilo je ključno, ne samo za kvalitet dobijenog materijala već, pre svega, za uspostavljanje takvog odnosa u kome će ispitanice prepoznati iskreno nastojanje da istraživanje predstavi njihovo iskustvo i stavove i da se sprovodi zbog dobrobiti njih i njihove zajednice. Ključni značaj u uspostavljanju poverenja između ispitanica, njihovih roditelja i istraživačica imalo je to što su aktivistkinje romskih ženskih organizacija bile i istraživačice sa kojima je romska zajednica već ranije imala pozitivna iskustva. Prethodni rad sa devojkama i mladim ženama i visok nivo poverenja omogućio je spremnost za razgovor o duboko intimnim temama kao što su njihovi brakovi, kao i razgovori sa njihovim majkama i očevima. Takođe, predloženo da, ukoliko iz bilo kog razloga procene da ispitanice više ne žele da učestvuju u intervjuu, mogu odustati u bilo kom trenutku.

РЕZULTATI/STUDIЈE SLUČAJA (DEVOЈKE)

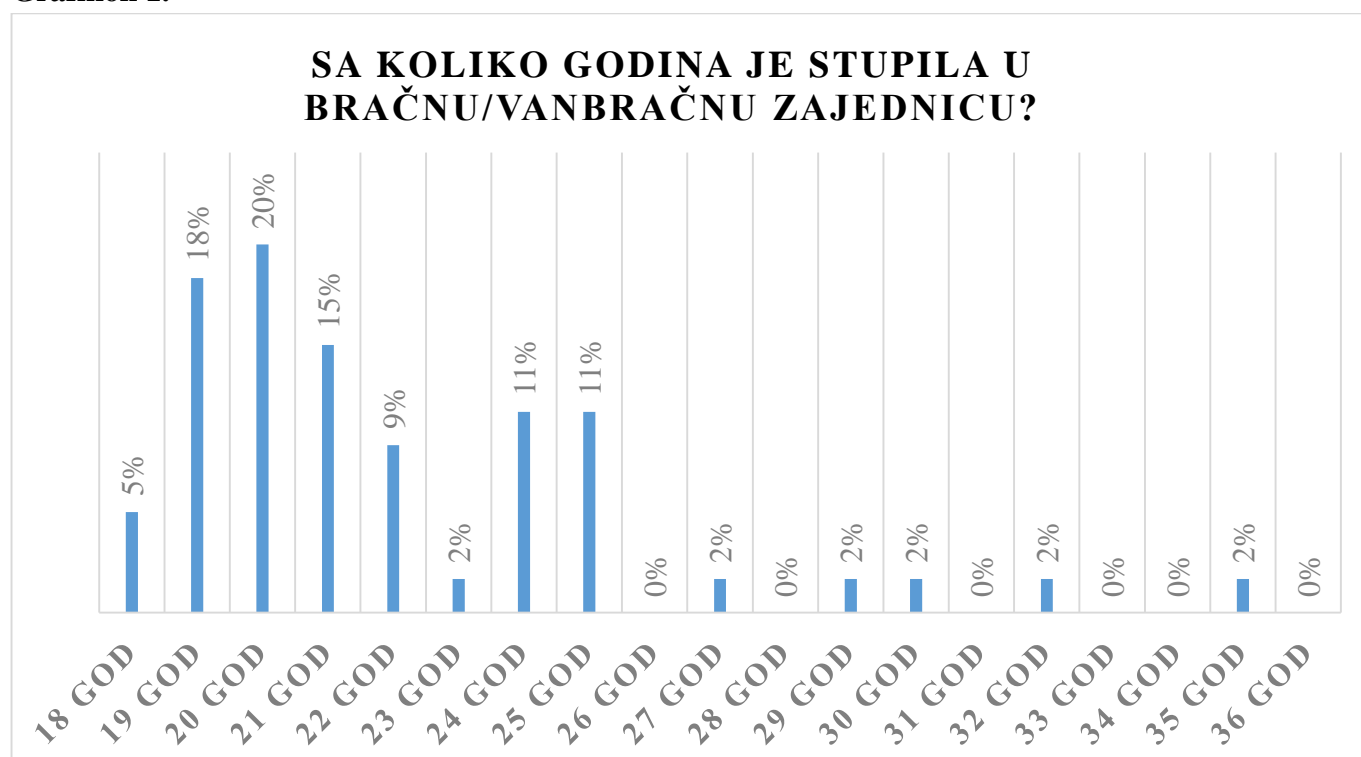
Statistički prikazi i priče naših ispitanica, koji slede, imaju za cilj da ukažu na uticaj značajnih faktora, koji su doprineli da Romkinje uđu u bračnu/vanbračnu zajednicu punoletne. Posebna pažnja data je onim temama koji pokazuju unutrašnje procese u samim ispitanicama, samostalnosti u donošenju odluke o udaji, stavova njihovih roditelja, pritiska socijalnih i kulturnih normi od strane zajednice i unutar samih njih, ekonomske samostalnosti i drugih faktora koji su uticali da u bračnu/vanbračnu zajednicu stupe punoletne.

STAROSNA DOB

Starosna dob ispitanica kada su stupile u bračnu/vanbračnu zajednicu

Najveći broj ispitanica je u bračnu/vanbračnu zajednicu stupilo sa 20 godina (20%), sa 19 godina (18%), sa 21 godina (15%), sa 22 godine (9%), sa 24 godine (11%), sa 25 godina (11%), sa 18 godina (5%), sa 23 godine (2%), sa 27 godina (2%), sa 29 godina (2%), sa 30 godina (2%), sa 32 godine (2%) i sa 35 godina (2%). (Grafikon 1.)

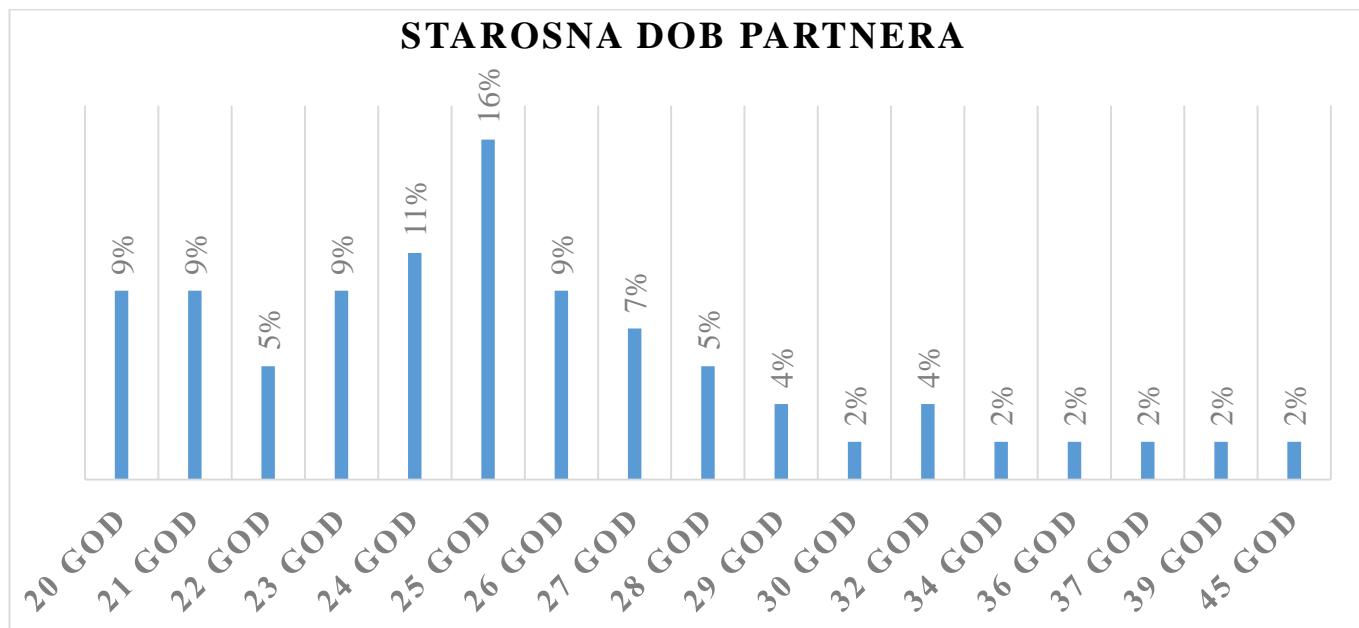
Grafikon 1.

Starosna dob partnera sa kim su ušle u bračnu/vanbračnu zajednicu

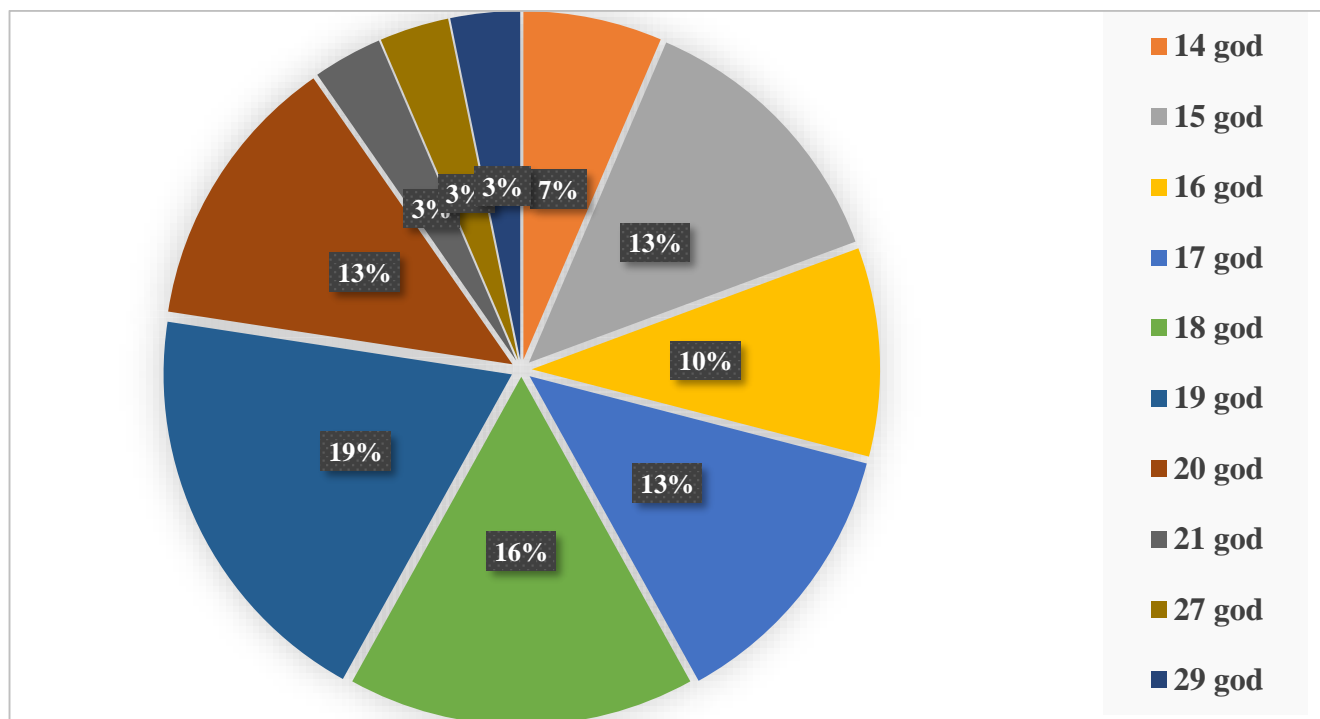
Ova studija je pokazala da je starosna dob partnera prilikom ulaska u bračnu/vanbračnu zajednicu u rasponu od 20. do 45. godine. Najveći broj partnera je u zajednicu stupilo sa 25 godina (16%), sa 24 godine (11%), sa 20 godina (9%), sa 21 godinu (9%), sa 23 godine (9%), sa 26 godina (9%), sa 27 godina (7%), sa 22 godine (5%), sa 28 godina (5%), sa 29 godina (4%), sa 32 godine (4%) i po (2%) sa 30, 34, 36, 37, 39. i 45. godina. (Grafikon 2)

Grafikon 2.

Starosna dob partnera ispitanica koje su ušle u dečji brak, po podacima prikupljenim u okviru *Studije slučaja- dečji, rani i prinudni brak* je u rasponu od 14 godina (7%). do 29 godina (3%). Najviše njih je u trenutku stupanja u brak imalo 19 godina (19%), 18 godina (16%), kao i 15 (3%) i 16 godina (10%).^(5Grafikon 3⁶⁷)

Grafikon 3.

⁵ <https://rzm.rs/wp-content/uploads/2023/07/Studija-slucaja-Decji-rani-i-prinudni-brak.pdf>

⁶ Isto

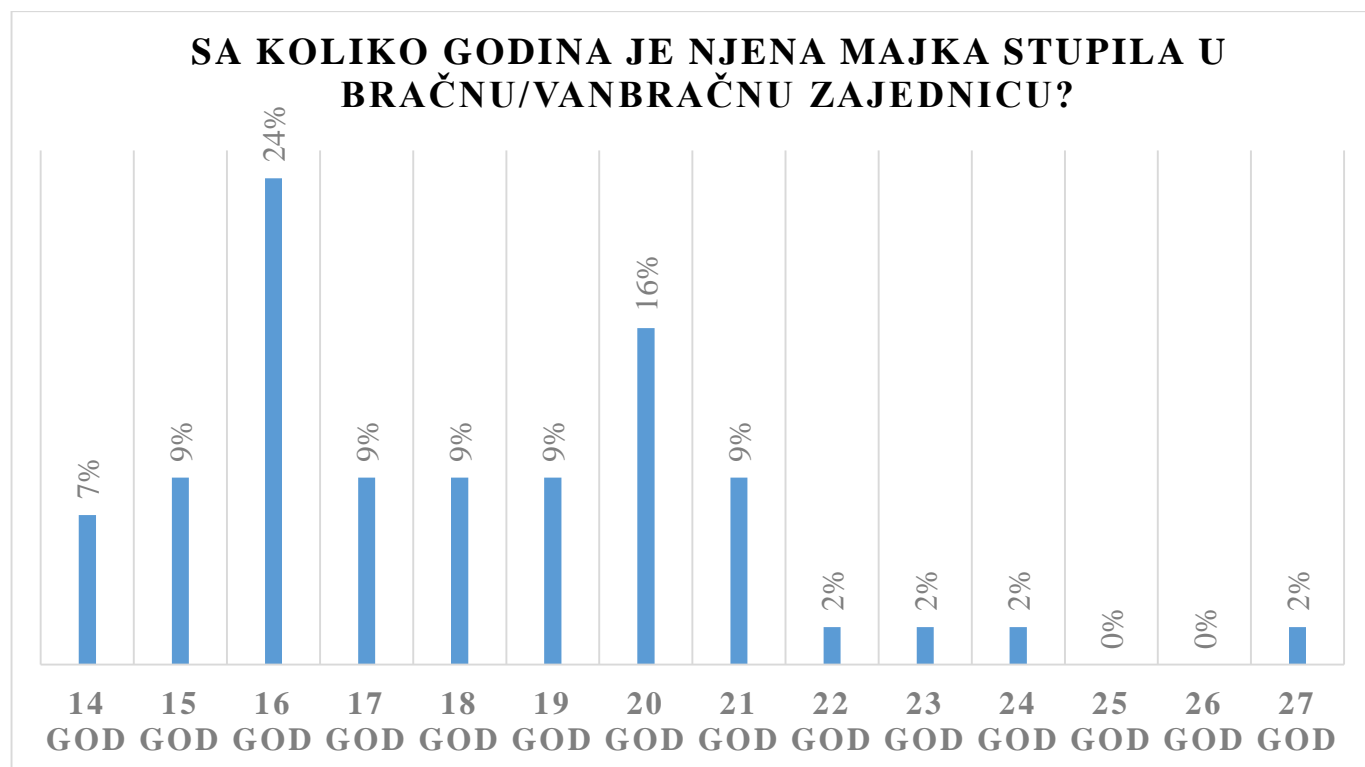
⁷ Isto

Upravo navedeni pokazatelji ukazuju da je starost ispitanica prilikom stupanja u zajednicu u direktnoj korelaciji sa starosti njihovih partnera. Samim tim što su ispitanice punoletne ušle u bračnu/vanbračnu zajednicu i njihovi partneri su punoletni, tako da najveći procenat (16 %) čini da su pratneri imali 25 godina starosti u trenutku ulaska u brak ili zajednicu sa punoletnom devojkom, dok je najčešći uzrast partnera u dečijem braku i 14 i 16 godina (30 %).

Starosna dob majki ispitanica kada su stupile u brak

Majke ispitanica su u bračnu/vanbračnu zajednicu stupale u rasponu od 14 godine do 27. godine. Sa 16 godina je (24%), sa 20 godina (16%), sa 15 godina (9%), sa 17 godina (9%), sa 18 godina (9%), sa 19 godina (9%), sa 21 godinom (9%), i sa (2%) sa 22, 23, 24. i 27. godina. (Grafikon 4)

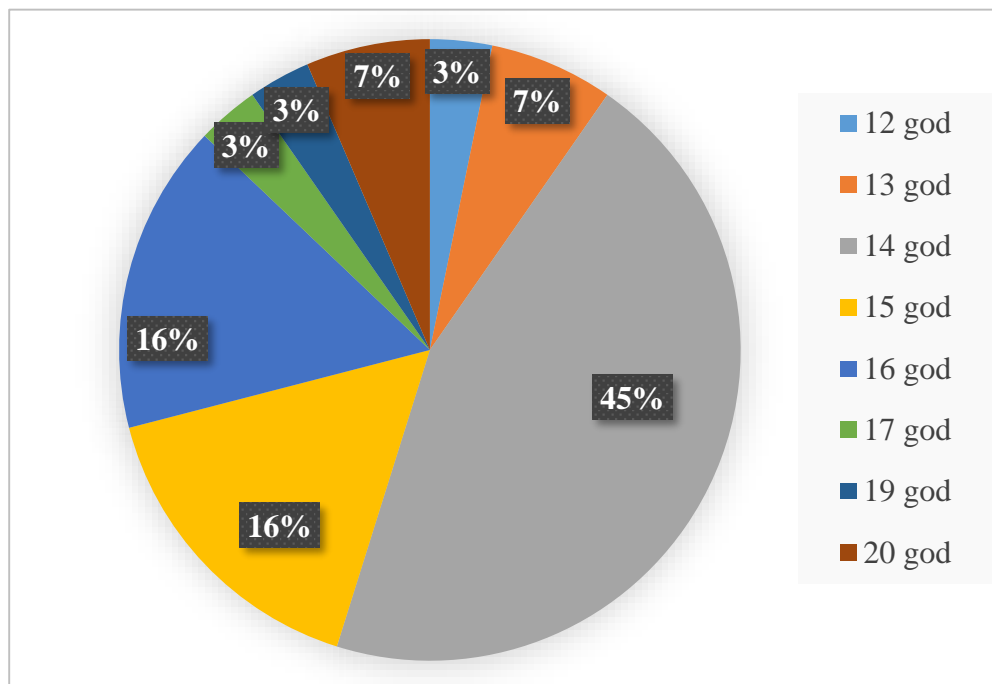
Grafikon 4.

Starosni uzrast majki ispitanica kada su ušle u brak *Studije slučaja-dečji, rani i prinudni brak*, ukazuje na dominantnu zastupljenost dečjeg braka i kod njih samih. Sa 14 godina je u dečji brak stupilo 45%, sa 15 godina 16%, sa 16 godina 16 %, sa 20 godina 6%, sa 13 godina 6%, i sa 12 godina 3%. (Grafikon 5⁸)

⁸ <https://rzm.rs/wp-content/uploads/2023/07/Studija-slucaja-Decji-rani-i-prinudni-brak.pdf>

Grafikon 5.

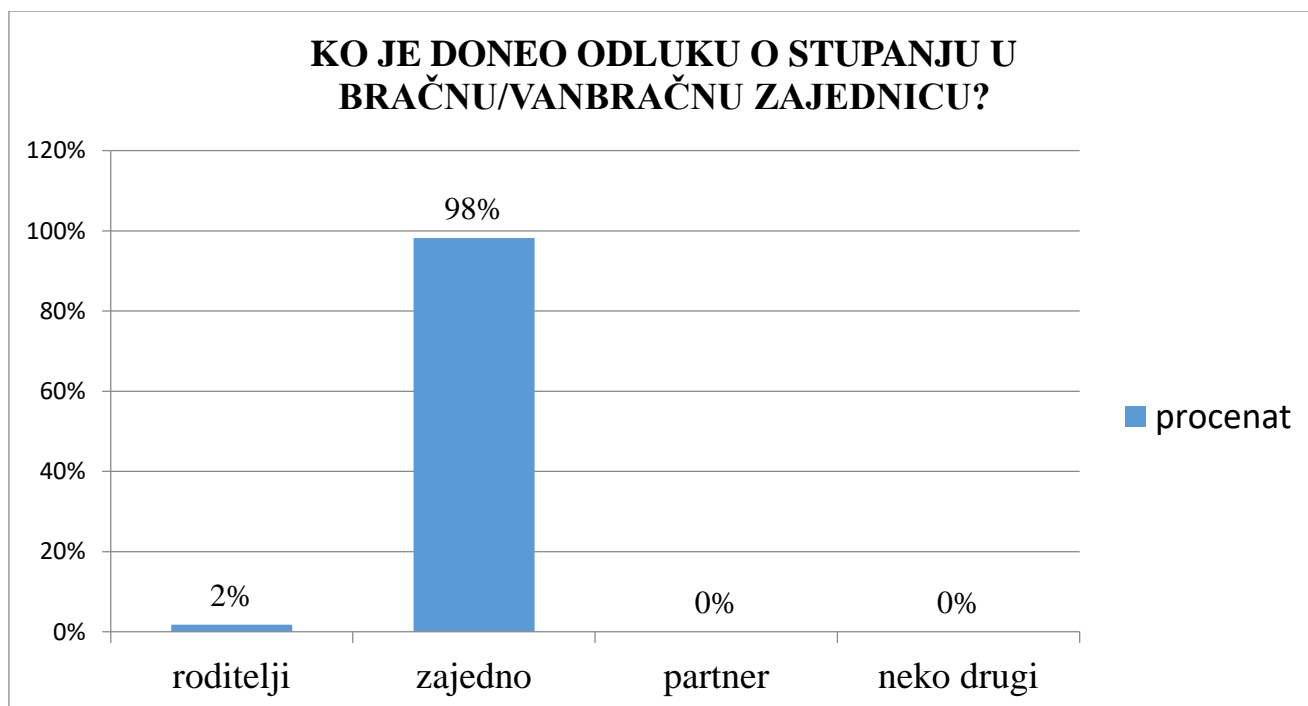

Upoređujući navedene podatke može se zaključiti da rana udaja majki, u značajnoj meri prati i rana udaja devojčica/devojaka. Po rezultatima Studije slučaja za dečiji brak, 77% majki je stupilo u dečiji brak, dok ova studija pokazuje da je u dečiji brak stupilo 23% majki ispitanica koje u brak nisu ušle maloletne.

ODLUKA O BRAKU

Od ukupnog broja ispitanica (55) samo su u jednom slučaju roditelji bili ti koji su odlučili da ispitanica stupi u bračnu/vanbračnu zajednicu. U svih preostalih 54 slučaja su one, zajedno sa partneom, odlučile da se udaju. (Grafikon 6)

Grafikon 6.

Punoletstvo i zrelost je ispitanicama dalo mogućnost da same odlučuju o izboru partnera. Zajedno sa partnerom donose odluku o stupanju u bračnu/vanbračnu zajednicu. Čak i u situacijama gde su roditelji imali druge planove vezane za udaju, one se imale snage da se odupru i izbore za svoje odabire partnera. Navedeno potvrđuje niz odgovora iz studija i ilustrativno su prikazani u sledećim primerima:

- *Upoznali smo se na jednom honorarnom poslu, izašli par puta, zaljubili se i to je to. Rekli smo našim roditeljima i uzeli smo se. Svadbu nismo pravili jer nismo imali para. Naši roditelji se nisu bunili jer nam je već uveliko bilo vreme za brak (ona 21 godina a on 27 godina). Ja mislim da to nije ni rano ni kasno već pravo vreme;*
- *Upoznali smo se na jednom događaju. Zatim smo se videli još par puta na sličnim događajima. Onda je počelo druženje koje je trajalo šest meseci, a nakon toga i emocije, priznanje na ljubav, ali i strah zbog razlike u godinama (ona 24. godine a on 36. godina). Ističe da ju je privukao njegov humor i zrelost. Trebalo je malo vremena da se stvari stabilizuju, ali na kraju je sve bilo u redu;*
- *Upoznali smo se na pijaci u Dimitrovgradu. Obe porodice su prodavale tekstil na pijaci i porodice su se znale. Kako smo oboje išli kod roditelja na pijacu da im pomognemo ili posetimo, porodice su ih upoznale. Razmenili smo kontakte i počeli da se čujemo a kasnije i viđamo. Ja sam pohađala višu školu, bila sam druga godina više škole. Viđali smo se uglavnom u Dimitrovgradu, on je i dolazio u moj dom, nisu imali ništa protiv naše veze porodice. I ja sam išla u njegov dom, takođe nisu imali ništa protiv. Veza je trajala više od godinu dana. Kada sam završila višu školu, počeli smo da razmišljamo o braku. Nakon nekog vremena smo stupili u brak;*
- *Išla sam još uvek u školu, bila sam četvrta godina srednje škole. Bili smo u vezi već godinu dana. Moji roditelji su znali za našu vezu, u početku su prihvatili. On je odlazio kod mene kući i bilo je sve uredu. Kasnije, kada su moji roditelji shvatili da postaje ozbiljnije počeli su da mi brane, plašili su se za moje školovanje, da ne završim i udam se. Zabranjivali su mi izlaske, ali sam ja pronalazila načine da se viđamo. Njegova porodica je znala za našu vezu, nisu imali ništa protiv veze. Kada su počeli moji roditelji da brane naše viđanje, ja sam počela da odlazim i kod njega kući. Njegova porodica me je prihvatila i ja sam se sa njima brzo uklopila. Neko vreme su trajali napeti odnosi između mene i mojih roditelja. To je dovelo do odlučivanja da se udam, odlučili smo oboje. Jedne večeri sam izašla iz svoje porodice i otišla sa njim da se vidim i nakon toga smo otišli kod njegove porodice i rekli da se ja ne vraćam kod svoje porodice već ostajem kod njih kao njihova snaja. Kasno u noći njegova porodica je nazvala telefonom moju porodicu i rekla da je njihova ćerka sada njihova snaja. Bili su ljuti, ali posle nekog vremena sve se sredilo. Imala sam još tri meseca do završetka srednje škole, nastavila sam i završila. Podržao me je partner i njegova porodica;*
- *Roditelji su rešili da je vreme da se udam, hteli su da me udaju za nekog kog nisam znala. Ali kako sam ja bila u vezi sa svojim sadašnjim mužem, nisam pristala na to, već smo se dogovorili da on dođe sa svojim i da pita da se udam za njega;*

Studija je ukazala i na veliku ulogu podrške roditelja da se ne udaju pre završene škole i punoletstva. Stavovi roditelja o udaji tek kada budu punoletne i završe školu oslikavaju sledeći navodi:

- *Majka mi je uvek govorila da ne žurim, uvek mogu da se udam. Da uživam u svojoj mladosti i slobodi;*
- *Moji roditelji su me savetovali da se ne udajem rano, da završim srednju školu, i tada kada sam rešila da se udam oni su mi govorili da ne žurim, da sačekm još koju godinu;*

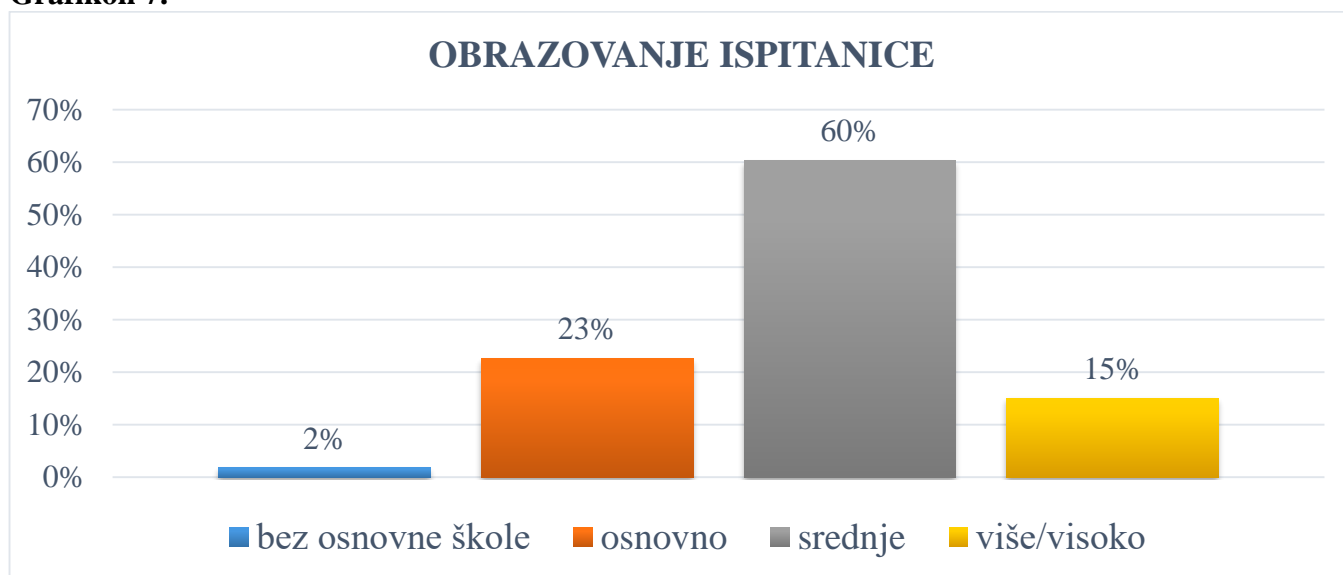
- *Majka me terala da završim školu i da se zaposlim pa tek udaja. Dok je tata bio malo protiv, pričao je da ću da ostanem usedelica. Ipak sam poslušala majku, a i otac je morao da popusti;*
- *Moji roditelji su mi uvek govorili da se slučajno ne prevarim da napustim školu i da se udam, uvek su mi bili podrška u svemu, a najviše se trudili oko mog obrazovanja. Smatraju da devojka mora da bude obrazovana da bi bila jaka i samostalna. Pa i sa dvadeset kad sam rekla da se udajem oni su postavili uslov, ako obećam da ću završiti fakultet mogu da dobijem njihov blagoslov, iako sam bila u blagoslovenom stanju.*
- *Moja majka se udala rano i oduvek mi je pričala da je škola na prvom mestu i da ne žurim sa udajom. Otac je takođe insistirao na obrazovanju i bio podrška na tom putu. Mislim da mi nikada ne bi dozvolili da se udam maloletna. Otac je baš bio strog i mogu samo da zamislim šta bi bilo da sam rano donela ovakvu odluku. Uvek je obrazovanje imalo prioritet u našim pričama.*

OBRAZOVANJE

Obrazovanje ispitanica

Srednju školu je završilo 60% ispitanica, osnovnu 23% ispitanica, visoko obrazovanje ima 15% ispitanica, a samo 2% ispitanica nema završenu osnovnu školu. (Grafikon 7)

Grafikon 7.

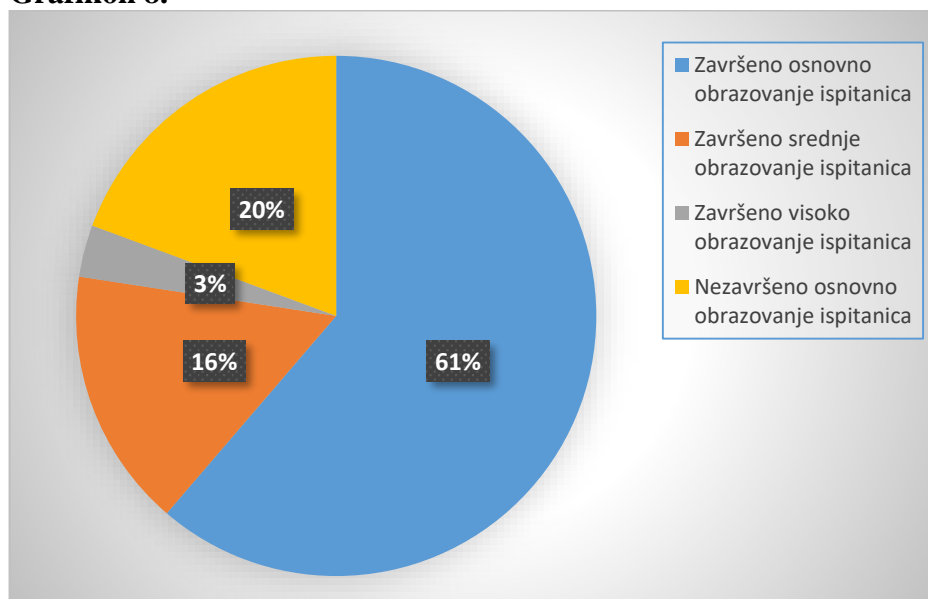

Stupanjem u brak nakon punoletstva je dovelo do toga da imamo značajan broj ispitanica sa završenom srednjom školom(60%), kao i 15% sa visokim obrazovanjem.

Upravo navedeni podaci potvrđuju navode iz „Studije slučaja- dečji, rani i prinudni brak“ gde je utvrđeno da postoji statistički značajna povezanost uzrasta u kom su ispitanice stupile u dečji brak i isključivanja iz formalnog obrazovanja. Najveći procenat ispitanica ima završeno osnovno obrazovanje, i to 61%, a samo 16 % srednje obrazovanje (Grafikon 8⁹)

⁹ <https://rzrn.rs/wp-content/uploads/2023/07/Studija-slucaja-Decji-rani-i-prinudni-brak.pdf>

Grafikon 8.

Ono što nam je pokazala ova analiza studije slučaja je da su ispitanice u najvećem broju slučajeva same odlučivale o školovanju, ali isto tako se vidi značaj podrške roditelja u obrazovanju. Najveći procenat (60%) je završilo srednju školu i 15 % visoko, za razliku od podataka iz „Studije slučajadečji, rani i prinudni brak“, gde je samo 16 % imalo završeno srednje obrazovanje i 3% visoko (samo jedna ispitanica i to nakon što je izašla iz dečjeg braka). Poteškoće sa kojima su se suočavale su, najčešće, strah roditelja za njihovu sigurnost, diskriminacija i siromaštvo.

Primeri koji to ilustruju:

- Roditelji su mi govorili da svakako završavam školu i da se udam tek kada završi fakultet, ali su me podržali kada sam se udavala. Godinama sam obnavljala godinu da završim preostale ispite na kraju sam odustala kada sam dobila dete sa 28 godina.*
- U mojoj primarnoj porodici, se uvek pridavao veliki značaj obrazovanju, Sa druge strane ja sam mogla da izlazim, da imam dečka i da živim kao i sve druge devojke mojih godina. To što se nisam udala do 18. godine, je bilo apsolutno normalna stvar i bilo bi nenormalno da sam ostavila školu i udala se, U stvari o tome kao o soluciji nikada nisam ni razmišljala. Završila sam poljoprivredni fakultet.*
- Završila sam na vreme. Roditelji, baba i deda, podržavali su me da završim srednju školu. Nisu mi branili da idem u školu, ali i ja sam bila uporna da im dam do znanja da me ne zanima njihovo mišljenje. Završila sam srednju školu.*
- Tokom osnovne škole sam se suočavala sa diskriminacijom zbog nacionalne pripadnosti, ali sam uprkos svim problemima marljivo učila i bila odličan đak.*
- Ispitanica ističe da joj je obrazovanje proteklo solidno. Volela je da uči, bila je dobra učenica, uvek uredna. Kaže da je trpela diskriminaciju od strane vršnjaka jer je tamnoputa, takođe govori o tome kako je bila ratoborna i kako je trenirala boks. Žao joj je što nije završila srednju školu i što nije nastavila da se obrazuje.¹⁰*

¹⁰ Zapažanje istraživačice

- *Išla je u školu sa decom iz naselja, bila je vrlo dobar đak. Njena sestra je takođe išla u istu školu. Učiteljica zauzima bitnu ulogu u njenom životu, seća je se kao žene koja je naučila da bude vredna i da uvek radi i ima svoj dinar, učila ju je da lepo čita, piše i govori. Žao joj je što nije završila srednju školu. Razlog tome je velika udaljenost srednje škole od kuće i kasno vraćanje kući nakon druge smene. Strah njenih roditelja i nje, prevagnuo je na stranu da je bezbednije da ostane kod kuće.*¹¹

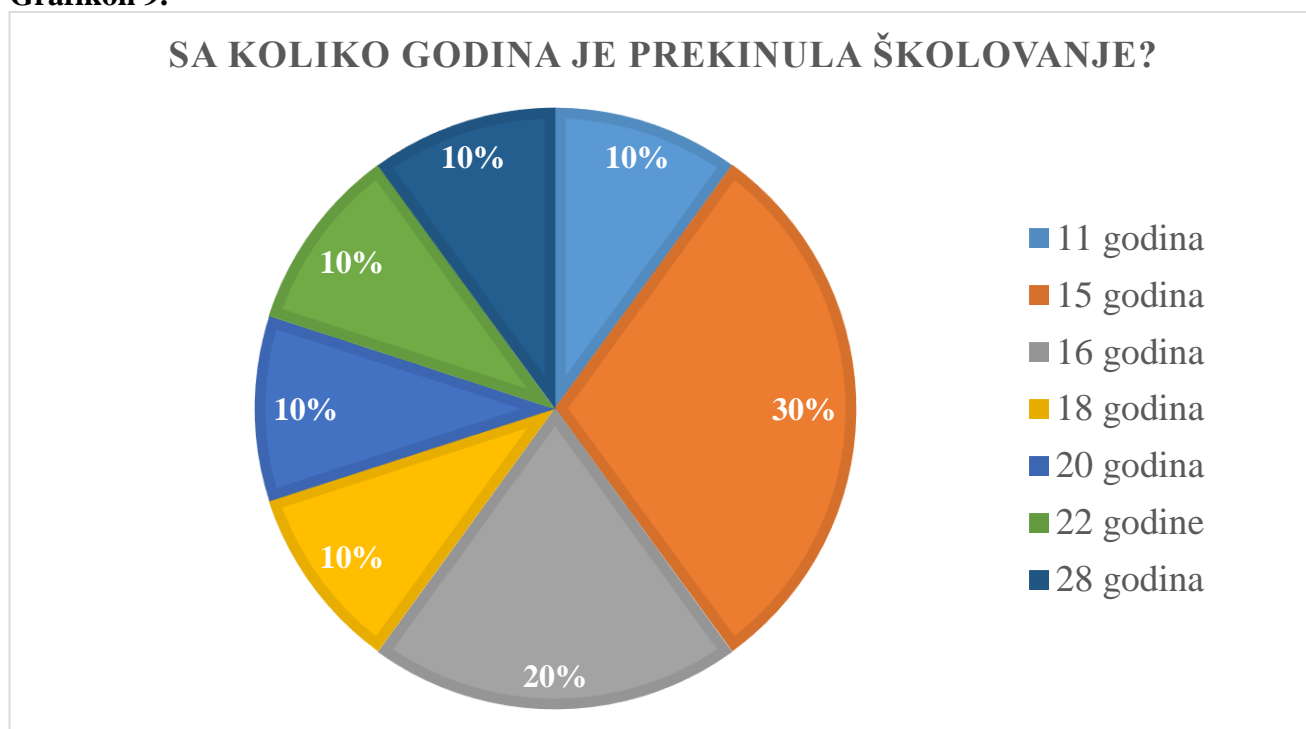
Odluka o prestanku školovanja ispitanica

Samo 10 % ispitanica je napustilo neki nivo obrazovanja i to najviše srednje, procentualno između 15. i 16, godine (20%). (Grafikon 9)

Značajno je istaći da su u najvećem procentu one same odlučile da napuste obrazovanje, i to 6 ispitanica (74 %), kod 3 ispitanica su to bili roditelji (21%), a u jednom slučaju neko drugi (5%). (Grafikon 10)

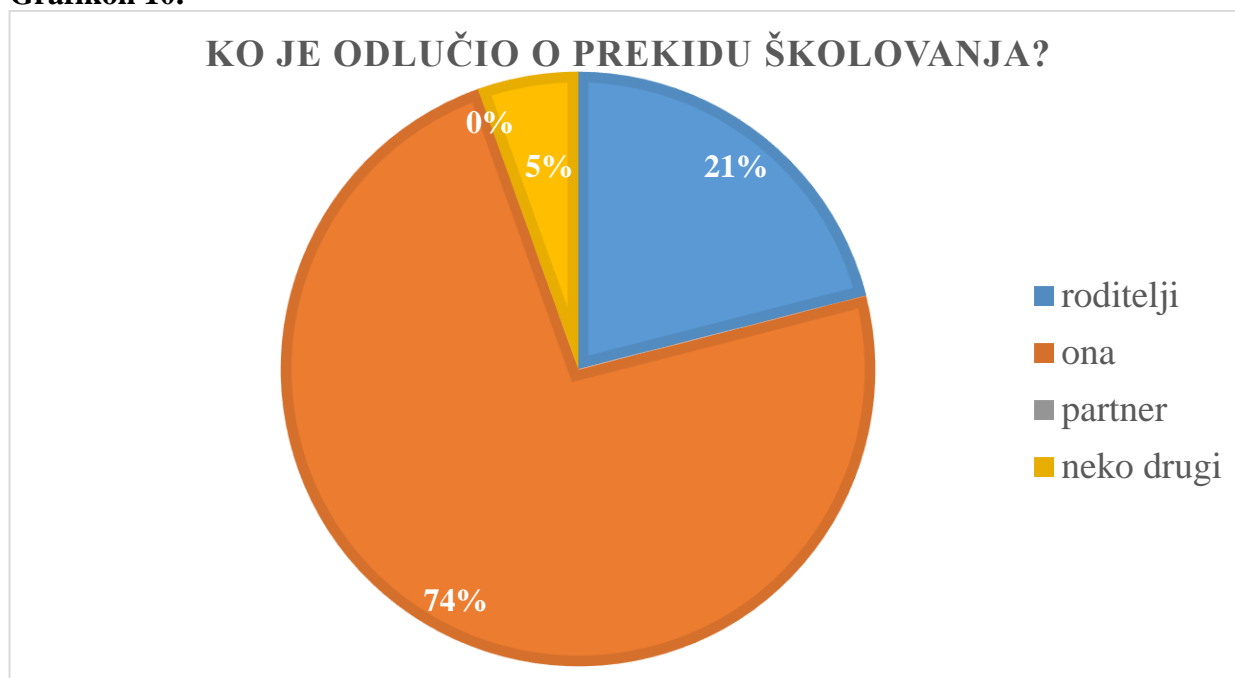
Ovakvi rezultati ankete i rezultati iz Studije slučaja- dečji, rani i prinudni brak, gde je od 26 slučajeva prestanka školovanja, samo u 4 slučaja su odluku ispitanice donele same, što i u ovom segmentu ukazuje na značaj stupanja u brak u punoletstvu. One su te koje u značajnom procentu samostalno odlučuju o o školovanju i o prestanku školovanja.

Grafikon 9.

¹¹ Zapažanje istraživačice

Grafikon 10.

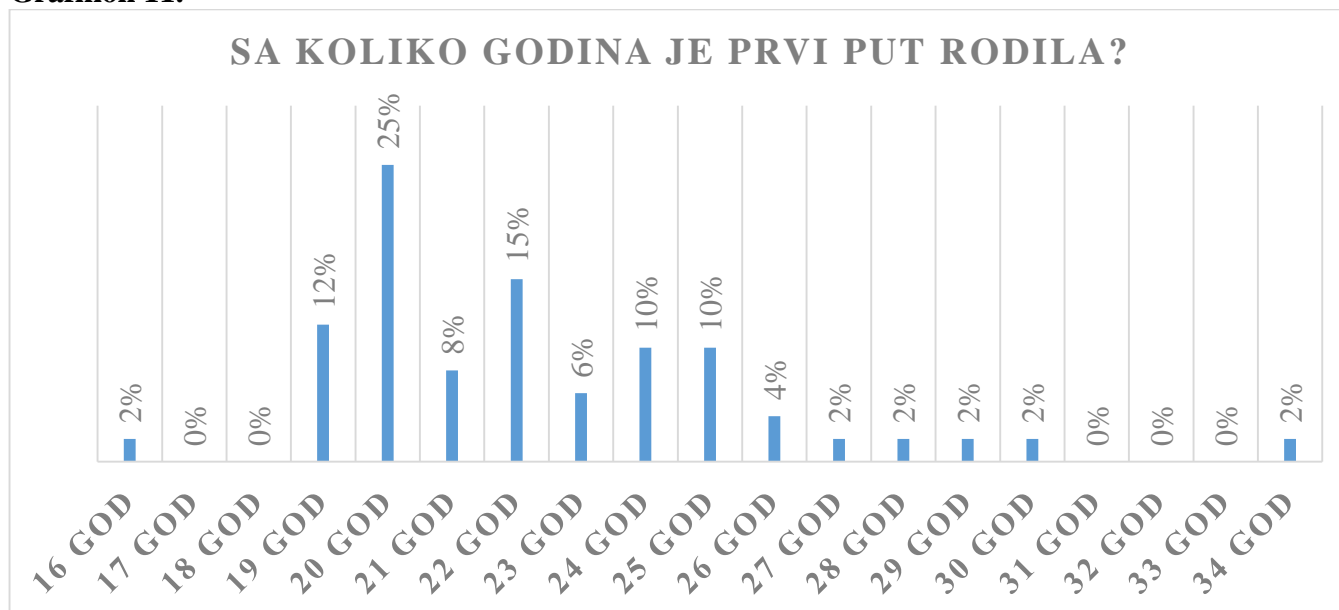

DECA

Starosna dob rađanja prvog deteta

Najveći broj ispitanica, ukupno 13 (25%) je prvi porođaj imao sa 20 godina, sa 22 godine njih 8 (15%), sa 19 godina 6 (12%), sa 24 godine 5 (10%), sa 25 godina 5 (10%), sa 23 godine 3 (6%), sa 26 godina 2 (4%) i po jedna ispitanica (2%) sa 27, 28, 29, 30, 32 i 34 godine. (Grafikon 11)

Grafikon 11.

Izneti stavovi o ranoj trudnoći se oslikavaju u sledećim izjavama:

- *Protiv sam rane trudnoće zbog nedovoljno psihičke i fizičke zrelosti. Prekidaju obrazovanje, udaju se veoma rano tako da sa ranom udajom i trudnoćom nastaju velike komplikacije i trpe svaki vid nasilja;*
- *Protiv sam rane trudnoće, devojka mora prvo da živi neko vreme sa partnerom pa da onda zajedno odluče kada je dobar trenutak da imaju decu;*
- *Sláže se sa činjenicom da ne treba da se desi rana trudnoća zbog samog zdravstvenog stanja žene a i bebe, a isto tako da ako se desi, nije za abortuse, pogotovo mlađe devojke od 18 godina. Da treba da koriste zaštitu tokom seksualnih odnosa, da ne bi došlo do rane trudnoće;¹²*
- *Ispitanica je protiv rane trudnoće i to argumentuje tvrdnjom da devojčice treba da se školuju i da uče o svojim pravima, kao i da budu samo svoje, da ne zavise ni od koga, imaju svoj dinar i da ranom trudnoćom ništa dobro ne mogu da postignu;¹³*
- *Ispitanica je protiv rane trudnoće i ističe da devojčice i dečaci treba da završe školu i žive svoj život punim plućima. Međutim, takođe kaže da ne treba dugo čekati da se zatrudni jer postoje posledice po ženu i dete ukoliko rodi kasno. Treba se naći neka sredina, kada smo dovoljno sposobni i zadovoljni sobom;¹⁴*
- *Rana trudnoća je kao prvo nezdrava jer osoba nije biološki zrela za rađanje, takođe je i psihički nezrela da postane majka tj. neživljena je, smatram da su godine od 25. do 30. idealne za rađanje ni pre ni posle;*
- *Ni sa 25. godina misli da nije bila dovoljno zrela da postane majka, a kamoli ranije;¹⁵*
- *Protiv sam rane trudnoće, smatram da pre 18. godine devojka nije zrela da se ostvari kao majka, ne pričam samo fizički nego i psihički. Brak je velika odgovornost;*
- *Protiv sam rane trudnoće, oba roditelja treba da budu spremni i zreli za dete. Zajedno da donesu tu odluku, i da zajedno žele to. Tako oboje učestvuju u roditeljstvu i zajedno donose odluke vezane za dete;*
- *Protiv je rane trudnoće jer je i sama imala ranu trudnoću koju je morala da prekine. Misli da devojčice pre svega fizički nisu spremne za rađanje, retko koja je i psihički spremna da preuzme ulogu majke jer je i sama jedno dete, ne raspolaže svojim finansijama, za sve mora da se obrati ukućanima i da moli za novac za potrebe deteta i svoje potrebe. Smatra da najčešće kod mladih parova dođe do rastanka (nezreli su najčešće oboje) i majke ostaju samohrane, odbačene, bez uslova da zasnuju radni odnos, sa velikim „teretom“ – da zasnuju novu porodicu, i ta deca su osuđena na loše uslove života.¹⁶*

¹² Zapažanje istraživačice

¹³ Zapažanje istraživačice

¹⁴ Zapažanje istraživačice

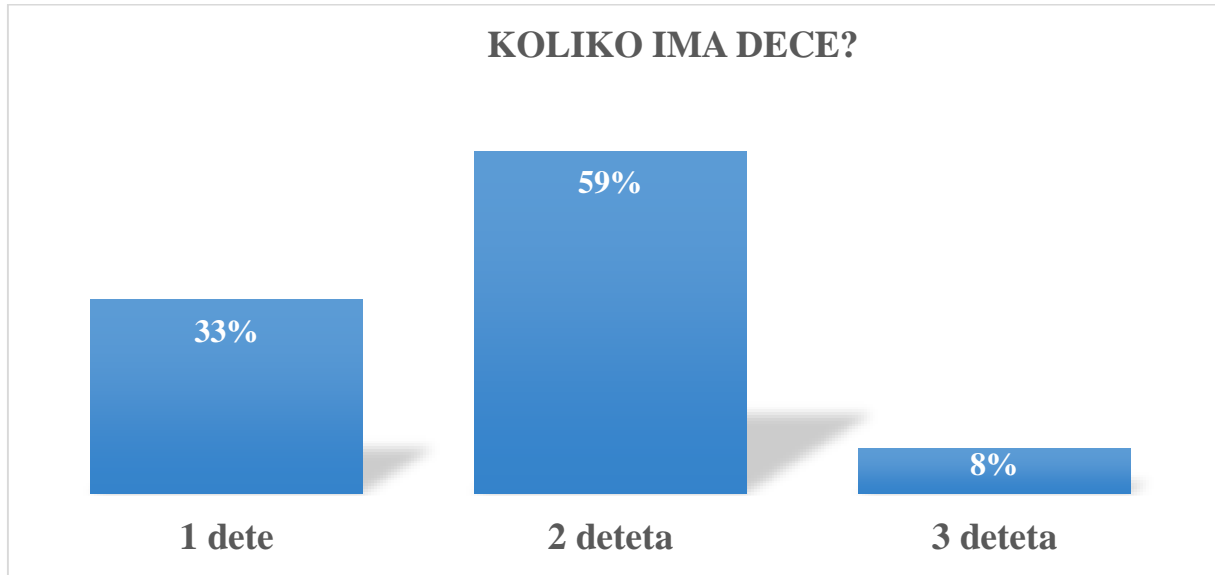
¹⁵ Zapažanje istraživačice

¹⁶ Zapažanje istraživačice

Broj rođene dece po ispitanici

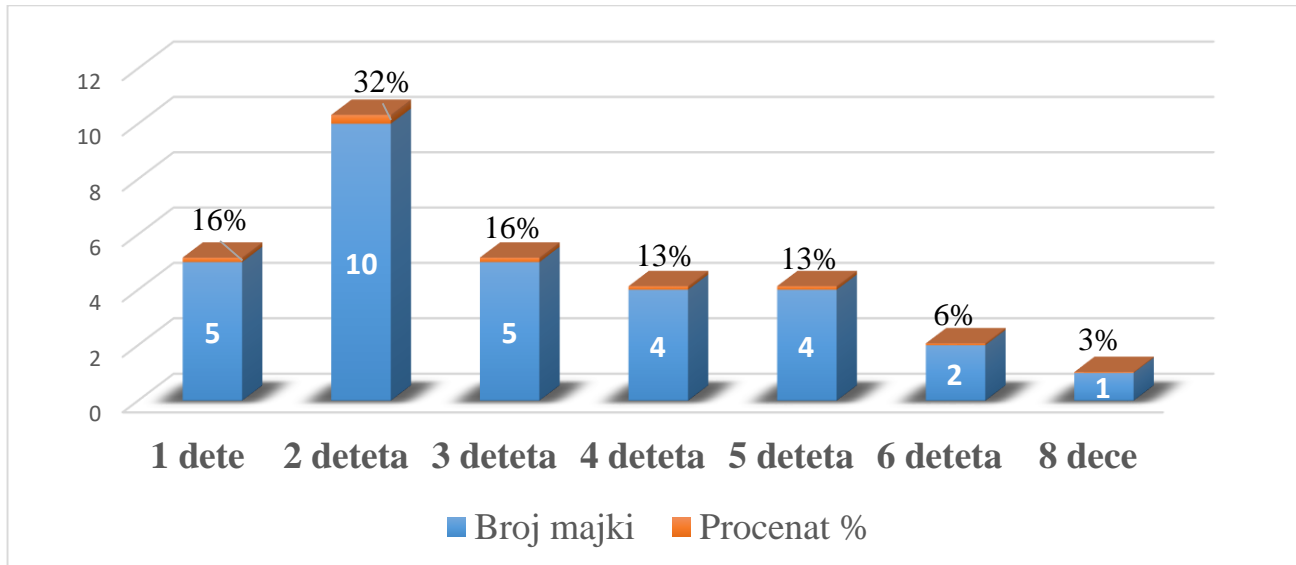
Najveći broj ispitanica, njih 30, ima dvoje dece (59%), jedno dete ima 17 ispitanica (33%) i 3 deteta ima 4 ispitanica (8%). (Grafikon 12)

Grafikon 12.

Prema rezultatima *Studije slučaja- Rani, dečji i prinudni brak*, od ukupno 31 ispitanice, njih pet je rodilo jedno dete, 10 je rodilo dva deteta, 5 je rodilo tri deteta, 4 je rodilo četiri deteta, 4 je rodilo petoro dece, dve su rodile šestoro i jedna je rodila osmoro dece. (Grafikon 13¹⁷)

Grafikon 13.

Upoređujući rezultate ovog i citiranog istraživanja može se zaključiti da je broj rađanja deca raste sa nižom starosnom dobi. U ovom istraživanju ni jedna ispitanica nije imala više od troje dece dok je

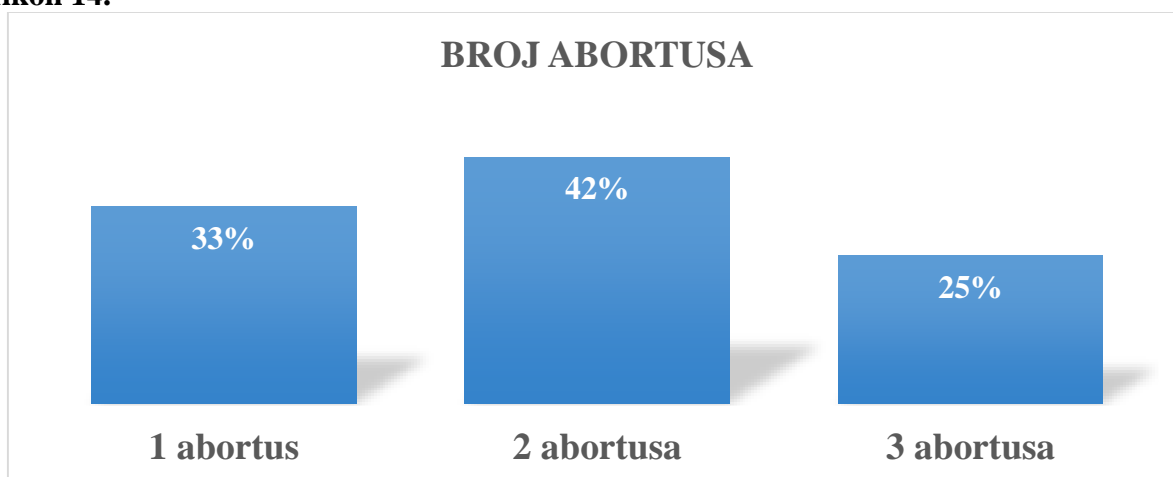
¹⁷ <https://rzm.rs/wp-content/uploads/2023/07/Studija-slucaja-Decji-rani-i-prinudni-brak.pdf>

prema rezultatima „Studije slučaja- Rani, dečji i prinudni brak“, 35 % ispitanica rodilo više od 3 deteta.

Broj abortusa po ispitanici

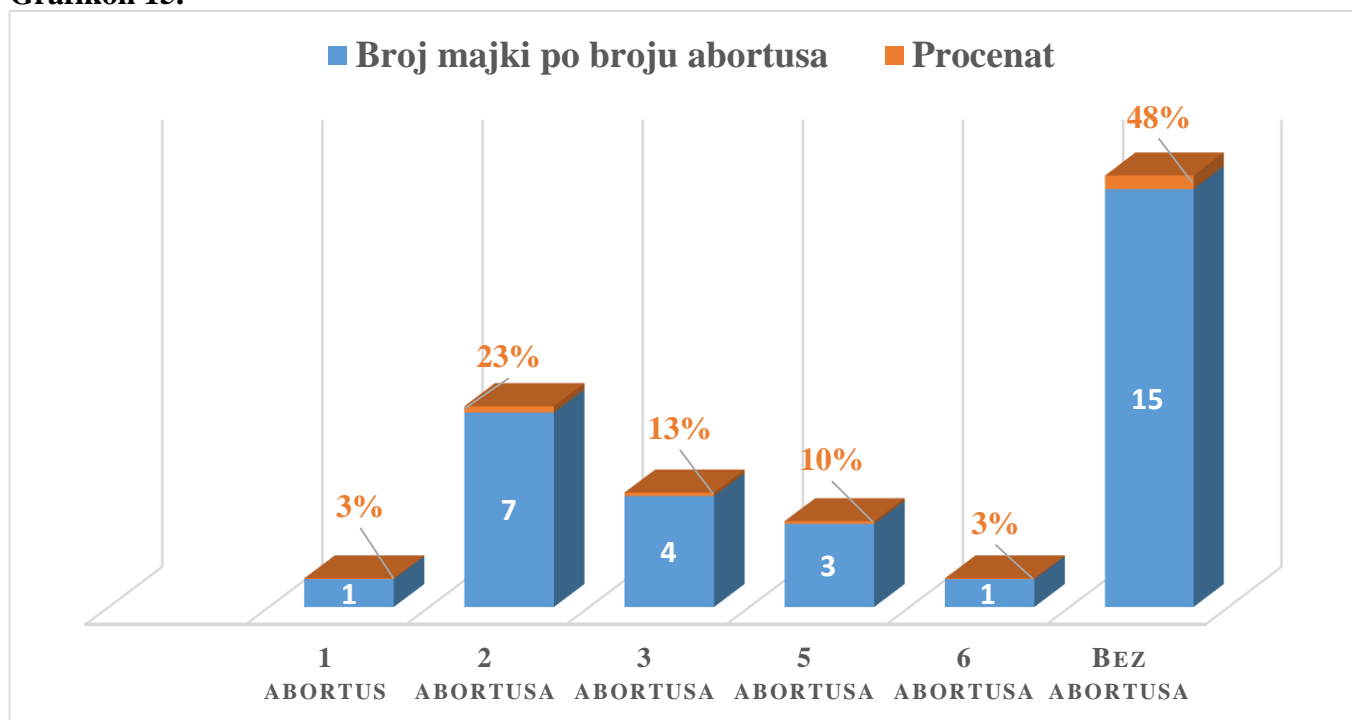
Od ukupno 55 ispitanica, njih 12 (22%) je imalo abortuse, od čega 4 ispitanice po jedan (33%), 5 ispitanica po dva abortusa (42%) i 3 ispitanice po tri abortusa (25%). (Grafikon 14)

Grafikon 14.

Prema rezultatima Studije slučaja- Rani, dečji i prinudni brak, 52% ispitanica je imalo abortus, od čega 13% ispitanica više od 3 abortusa. (Grafikon 15¹⁸)

Grafikon 15.

¹⁸ <https://rzm.rs/wp-content/uploads/2023/07/Studija-slucaja-Decji-rani-i-prinudni-brak.pdf>

I ovi rezultati, ukazuju na negativnu sliku i veći procenat abortusa kod žena koje su žrtve ranog, dečjeg i prinudnog braka (52%), u odnosu na druge pripadnice romske zajednice koje su u bračnu/vanbračnu zajednicu stupile punoletne (22%).

POSAD

Rezultati analize ukazuju da je 62% ispitanica zaposleno a 38% nije. (Grafikon 16)

Grafikon 16.

Značaj radnog angažovanja i postojanje ekonomske samostalnosti je u značajnoj meri istican prilikom intervjua. Stavovi koje su iznele ispitanice oslikavaju se u sledećim citatima:

- *Svaka žena treba da bude radno aktivna, i da ne zavisi ni od koga;*
- *Znači raditi, jer se oseća žena samostalno i korisno, može svom detetu da priušti sve što mu treba, da učestvuje u plaćanju računa i potrepština u kući;*
- *Ona bi volela da radi ali trenutno ne može da nađe posao. Smatra da je mnogo bitno da žena radi i da ima svoj dinar da ne zavisi od muža;¹⁹*
- *Posao za nju znači nezavisnost od supruga, ima svoj dinar;²⁰*
- *Za ženu je najvažnije da ima posao jer može da se finansira, ne zavisi od nikoga, ekonomski je nezavisna i zadovoljna;*
- *U današnje vreme i muž i žena moraju da rade jer je sve skupo;*
- *Svoj dinar, nezavisnost, odluka, svoj si čovek;*

¹⁹ Zapažanje istraživačice

²⁰ Zapažanje istraživačice

- *Zaposlenje nije samo ekonomska kategorija, već i društveno socijalna kategorija, krećem se u društvu, informisana sam o društvenim događajima, učestvujem u njima, nisam se zapustila, jednom rečju- ispunjena sam žena. Pred toga, to mi daje jednu veliku dozu samopoštovanja, jer sam svesna šta sve mogu i koliko toga mogu, a pored toga razmišljam o svojoj budućnosti i o svojim primanjima kad ostarim. Znam da ću poput mojih roditelja biti materijalno obezbeđena i neću predstavljati teret svojoj deci.*

Poruke Romkinja mladim Romkinjama

I

Ako pogledamo oko sebe u našem okruženju, najčešće se devojke iz naše zajednice rano udaju. Retko koji brak uspeva u tim ranim godinama, u stvari, po mom shvatanju, ako su porodične veze jake i ako su naučeni da žive u porodici koja uskače u rešavanju problema onda nekako takvi brakovi i uspevaju.

Poznato je da naši mladi ljudi nastavljaju da žive i dalje u svojim porodicama, sa tatom, mamom, braćom, sestrama, babom, dedom. Ako je jak uticaj ostalih članova porodice na mladog momka koji se oženio, ako im materijalno pomažu, onda takvi brakovi i uspevaju. Retko kad se osamostaljuju i napuštaju primarnu porodicu. Ali s druge strane, gde je tu samostalnost, gde je tu sreća u zajedničkom životu? Zbog toga, smatram ako neko želi formiranje samostalne porodice, mora da preuzme odgovornost a to može samo kad postigne zrelost, kad se psihički formira kao ličnost, kad zna šta hoće a šta neće.

Kad razmišljam o idealnom vremenu za udaju, smatram da je idealno vreme ono posle 20-te godine, i kad žena stekne bilo kakve kvalifikacije za rad, kada je spremna da prihvati sve odgovornosti koje je čekaju u životu.

Zašto tada?

Zato što je u životu mnogo stvari sa kojima se treba suočiti, a kad su mlade, žene razmišljaju na drugačiji način. Važno im da izađu u kafice, da su dobro i moderno obučene, da slušaju muziku, da se provode. Kad jednom shvate da je to prolazno, i da u životu nije sve zabava i noćni život i provod, tada je vreme da razmišljaju o svojim obavezama o suočavanju sa teškoćama i odgovornošću.

II

U životu sve je lutrija. Nekada se dvoje zabavljaju dugo godina i imaju neuspešan brak, a nekada se poznaju kratko vreme i imaju uspešan brak. Retko se dogodi da se oni koji mladi stupaju u brak, poštuju, razumeju i opstaju u maloletničkom braku. Često sam se pitala šta od detinjstva imaju devojčice koje rano postaju majke, još im je vreme da se igraju a one ulaze u ozbiljnu igru zvanu brak.

Uopšte nisu svesne u kakve se teškoće upuštaju. Pogotovo ako se pri tome udaju u mnogočlanu porodicu, ako im je partner razmažen i sve mu dozvoljeno. Postaju prave robinje svog nepromišljenog postupka, nemaju snage da napuste takvu situaciju, nemaju gde da odu. Kada su odrasle, starije, ozbiljnije, pri tom mogu da zarađuju, tada mogu svemu da se suprostave.

Naše devojke idu iz krajnosti u krajnost, ili se udaju previše mlade od 13,14 godina ili se udaju kasnije sa skoro 30 godina. Trebalo bi da se udaju u periodu od 19 do 25 godina, smatram da je tad potpuna zrelost. Tada je najbolje vreme za udaju, prihvaćiće lakše odgovornost, kao i sve teškoće koje dolaze u životu.

Zašto tada?

Mogu da rađaju, devojka je najplodnija, najzdravija, najspremnija. Devojke su zdrave prvenstveno u glavi, nema svađe, nema nervoze, ima volju i da se odgaji dete, kasnije nije spremna da prihvati dete, postaje nervozna. Sada je kriza, ima više devojaka nego momaka, devojke su zrelije od muškaraca i tako da je devojka od 20 godina zrelija, prava devojka.

III

Srećna sam zato što volim neizmerno svoju decu, takođe i muža, ali ulaskom kad sam se udala moj život se drastično promenio,. Kada bih vratila vreme nikada se ne bi tako brzo udala, i mnogo treba da se razmisli i da se upozna partner kao i njegova porodica pre nego što se stupi u brak.

Romkinje da se pre svega školuju, da uživaju u životu dok mogu, jer lako i brzo se postaje žena, a devojka si samo jednom. Izgubljena mladost se ne može vratiti. Ja sam se udala punoletna pa su iskršli problemi, a šta bi bilo kada bih bila i još mlađa, kako bi se izborila sa svim problemima koji su nastali u mom braku?

IV

Svaka devojka, po mom mišljenju, je priča za sebe, nikoga ne treba osuđivati, nisam pristalica rane udaje al,i nažalost, životne situacije devojaka su veoma različite. Iz ličnog iskustva dolazi se do raznih iskušenja, ali moraju biti jake, istrajne da znaju šta hoće u životu i da ne dozvole sebi da zbog jedne greške unište svoj ceo život.

Veoma je bitno da se udaju kada su punoletne jer iako im se desi nasilje mogu lakše da ga prepoznaju,mogu da izađu iz nasilja, više su informisane kada su punoletne, mogu da dođu i do posla i da ne zavise ni od koga.

Šta bi poručila Romkinjama, kada da se udaju?

Treba da se udaju onda kada se osećaju spremnim za udaju, za velike promene u životu od samog ulaska u novu porodicu,kada osete obostranu ljubav.

V

Mislim da ne treba gledati na sat kad se procenjuje kada je pravo vreme za udaju. Moje iskustvo je pokazalo da je bolje što se nisam udala rano iako sam strepela da li ću u zrelijim godinama moći da se ostvarim kao majka, ali sve to dođe na svoje. Ne treba žuriti. Ne treba se udati pre 18. godine to je sigurno.

Šta bi poručila Romkinjama kada da se udaju? Zašto tada?

Da se udaju kada su za to spremne, kada dovoljno vole i kada su svesne da se prioriteti u njihovom životu menjaju ulaskom u brak. Kada budu svesne šta to donosi u njihov život i spremne su da to ponesu.

VI

U mom životu se sve mnogo promenilo, dobila sam decu, srećno živim sa svojom porodicom.

Devojke treba prvo da budu sposobne i psihički i fizički da bi stupile u brak. Zato treba da budu punoletne, da završe svoje škole. Zato što su tek tada zrele i odgovorne i drugačije gledaju na život nego kada su mlađe.

I STUDIJA SLUČAJA

B. S. ima 40 godina. Po profesiji je strukovna ekonomistkinja. U vanbračnu zajednicu je stupila sa 29 godina. Njena majka je stupila u vanbračnu zajednicu sa 16 godina. Njen vanbračni partner ima 41 godinu, završenu srednju školu i u vanbračnu zajednicu s njom je stupio sa 30 godina. Odluku o stupanju u zajednicu su doneli zajedno i navodi:

Upoznala nas je zajednička prijateljica koja se zabavljala sa njegovim bratom. Ja sam tada još studirala. Počeli smo da se zabavljamo i nakon dve godine dobila sam priliku da stažiram u jednoj instituciji u Beogradu gde je on češće dolazio. Nakon 6 meseci završavalo mi je stažiranje, u Novom Sadu sam već u međuvremenu diplomirala i onda smo odlučili da se verimo sa planom da se uzmemo nakon 3 meseca. Međutim, nakon toga, naprasno smo odlučili da to ipak bude posle nekog mesec dana. Saopštili smo mojim roditeljima koji su bili iznenađeni, ali su ipak dozvolili. Sutradan smo otišli kod njega u Vojku i započeli zajednički život.

Stav roditelja o ranoj udaji:

Moja majka se udala rano i oduvek mi je pričala da je škola na prvom mestu i da ne žurim sa udajom. Otac je takođe insistirao na obrazovanju i bio podrška na tom putu. Mislim da mi nikada ne bi dozvolili da se udam maloletna. Otac je baš bio strog i mogu samo da zamislim šta bi bilo da sam rano donela ovakvu odluku.

Kako je proteklo njeno obrazovanje?

Završila sam osnovnu, srednju, a nakon toga Visoku poslovnu školu strukovnih studija smer finansije i računovodstvo. Sve vreme bila sam među najboljim učenicima i studentima i na to sam baš ponosna.

Deca:

Prvo dete sam rodila sa 29 godina i imam dvoje dece. O trudnoći smo odlučivali zajedno sa partnerom i nisam imala abortuse.

Njeno mišljenje za ili protiv rane trudnoće:

Kao bivša zdravstvena radnica ne mogu da kažem da je dobro za mlado žensko telo da rano bude u drugom stanju. To -drugo stanje- i sama reč kaže, dovodi do hormonskih promena, fizičkih promena na ženinom telu, ali i promena u psihološkom smislu i sve te promene lakše se podnose kada ih doživljava zrela osoba. Telo maloletne osobe nije spremno za rađanje. Opet, sa druge strane, treba biti svestan i da je reproduktivni period žene kraći u odnosu na muškarce i ne treba ići iz krajnosti u krajnost.

Posao:

Trenutno nisam zaposlena, ali sam bila i znam koliko je važno za jednu ženu da ima posao jer osim plate koja joj donosi ekonomsku nezavisnost, posao donosi i kontakt sa ljudima, društvo, zadovoljstvo, socijalnu integraciju. Sve mi to nedostaje, ali još malo dok se deca ne osamostale (jer nemam kome da ih ostavim, niti imamo ko može da odvede u školu i po završetku časova odvede kući) neću ni moći da tražim ozbiljniji posao koji podrazumeva puno radno vreme. Povremeno pomažem u jednoj proizvodnji tekstilnih artikala, ali to nije stalni posao.

Njen doživljaj braka kada je stupila u bračnu/vanbračnu zajednicu?

Udala sam se kao zrela žena i dobro sam znala koja su očekivanja zajednice kada su u pitanju obaveze supruge, snajke i majke, i na to sam bila prilično spremna. Moja očekivanja su bila da ću sa lakoćom i svoja i tuđa očekivanja u zajednici lako ispuniti, ali nekada nije tako lako. Vreme u kome živimo stalno nosi neku neizvesnost i nesigurnost koja od nas traži neprestanu borbu za egzistenciju, posebno kada se deca rode. Onda nekako njihove potrebe postaju prioritet. Budući da smo odmah dobili decu nekako su po strani ostale naše želje. Nadam se da ćemo u nekom momentu moći više da investiramo u njih.

Šta se promenilo u njenom životu?

Mnogo toga. Ja sam promenila mesto življenja, životno okruženje koje je podrazumevalo samo moju promenu i moje prilagođavanje, a meni je važno da sačuvam sebe i svoje stavove. Promenili su se prioriteti. Nekako sam karijeru ostavila po strani, iako sam mnogo uložila i više očekivala od sopstvenog obrazovanja.

Šta smatra bitnim u vezi udaje Romkinja tek kada postanu punoletne:

Mislim da ne treba gledati na sat kad se procenjuje kada je pravo vreme za udaju. Moje iskustvo je pokazalo da je bolje što se nisam udala rano iako sam strepela da li ću u zrelijim godinama moći da se ostvarim kao majka, ali sve to dođe na svoje. Ne treba žuriti. Ne treba se udati pre 18. godine, to je sigurno.

Šta bi ona poručila Romkinjama, kada da se udaju?

Da se udaju kada su za to spremne, kada dovoljno vole i kada su svesne da se prioriteti u njihovom životu menjaju ulaskom u brak. Kada budu svesne šta to donosi u njihov život i spremne su da to ponesu.

II STUDIJA SLUČAJA

R.Z. ima 44 godina. U vanbračnu zajednicu je stupila sa 27. Njena majka se udala sa 18 godina. Partner je imao 23 godine kada su stupili u vanbračnu zajednicu, imao je završenu osnovnu školu. Odluku o stupanju u vanbračnu zajednicu su samostalno doneli i navodi:

Obzirom da sam imala 27 godina, a do tada nisam bila udata i nisam rodila dete, zaljubila se u momka iz S. sa kojim sam živela u vanbračnoj zajednici. Nakon pola godine sam zatrudnela i obzirom da sam bila neprihvatljiva za romsku zajednicu u S. gde smo tada živeli, odlučili smo da prekinemo brak. Njegovoj porodici je smetalo što ja radim, putujem, idem na seminare, itd. Moj vanbračni suprug se nije suprotstavljao svojoj porodici i prihvatio je da se razdvojimo. Ja sam trudna nastavila da živim sama i do danas živim sama sa detetom.

Stav roditelja o ranoj udaji:

Govorili su mi da nije u redu što se ne udajem, da treba da rodim dete, da mi godine prolaze.

Kako je proteklo njeno obrazovanje?

Osnovnu i srednju školu sam završila i upisala Visoku poslovnu školu, koju sam prekinula zbog posla jer sam morala da se izdržavam jer sam se odselila iz porodice. Roditelji nisu hteli da me finansiraju kada sam upisala studije i morala sam sama da se izdržavam i školujem. Zbog poslovnih obaveza nisam mogla da završim visoko obrazovanje u tom trenutku. Sada sam apsolvent, i nastavila sam studiranje.

Posao:

Zaposlena

Deca:

Prvo i jedino dete sam rodila sa 27 godina i odluku o planiranju trudnoće sam donela sa partnerom.

Njeno mišljenje za ili protiv rane trudnoće:

Rana trudnoća je kao prvo nezdrava jer osoba nije biološki zrela za rađanje, takođe je i psihički nezrela da postane majka tj. neživljena je, smatra da su godine od 25 do 30. Idealne za rađanje ni pre ni posle.

Nasilje:

U njenoj primarnoj porodici otac je vršio nasilje nad majkom a majka i otac nad njom njenim bratom. U toku trajanja vanbračne zajednice trpila je nasilje od partnera. Nasilje je počelo kada je ostala u drugom stanju i posle par meseci ona ga ostavlja. Kao razlog nasilja navodi:

Zbog neprihvatanja od njega i od njegove porodice, mog načina življenja, rada, putovanja, odlazim iz te porodice jer me smatraju kurvom, jer nisam stalno u kući i ne ponašam se po standardima te porodice. Takođe su smatrali da svoju zaradu treba da delim sa njegovom porodicom odnosno i sa njegovim roditeljima i sestrom. Mislim da žena ne treba da trpi bilo kakvo nasilje i da ostaje u takvoj porodici.

Njen doživljaj braka kada je stupila u bračnu/vanbračnu zajednicu? Šta se promenilo?

Pre stupanja u vanbračnu zajednicu i on i njegova porodica su bili srećni i prihvatili su me kao njegovu devojkicu, čak su i uticali pozitivno da njih dvoje budu u zajednici i sve je bilo tako dok nisam ostala u drugom stanju. Bila sam zaljubljena i srećna sve do momenta kada sam ostala u drugom stanju.

Šta smatra bitnim u vezi udaje Romkinja tek kada postanu punoletne?

Najbitnije je zaposlenje kako bi žena bila samostalna, a pre toga da završavanje škole jer bez škole nema ni zaposlenja.

Šta bi ona poručila Romkinjama kada da se udaju?

Od 25-30 godina, jer su tada i zdravstveno i psihički i fizički i emotivno zrele za brak i rađanje.

Zapažanja istraživačice: *Romkinja na Balkanu koja je obrazovana i ekonomski nezavisna teško nalazi partnera među romskom populacijom. Zbog rasizma, diskriminacije, predrasuda teško može pronaći partnera i među neromskom populacijom, a obrazovani Romi, skoro svi koje poznajem, su oženjeni neromkinjama, ne znam iz kog razloga.*

III STUDIJA SLUČAJA

M.B. je advokatica. Rođena je 1993. godine. Majka je rodila sa 28 godina, iz drugog braka. Otac je u trenutku kada se ona rodila imao 30. Nažalost, kada je M.B. imala 3 godine, njen otac je izvršio samoubistvo pa ja ostala da živi sa majkom. Njeno odrastanje je bilo teško i puno izazova ali se majka trudila da je joj ništa ne nedostaje, radivši i muške poslove (cepanje drva, utovar, istovar). Tokom osnovne škole suočavala se sa diskriminacijom zbog nacionalne pripadnosti, ali je uprkos svim problemima marljivo učila i bila odličan đak. Kako M.B. postaje starija, srednjoškolka, počinje da radi na radiju, kako bi pomogla majci i uspela da plati vozački ispit. Pri završetku srednje škole upoznaje sadašnjeg supruga, koji je u tom trenutku diplomirani ekonomista, 6 godine stariji od nje i pripadnik većinske populacije. Nakon par meseci zabavljanja odlazi na studije prava. Kaže da je tokom studiranja bila u situaciji da više puta odustane, usled nedostatka novca. Često je jedva uspevala da plati kiriju i sačuva novac za autobusku kartu do kuće kako bi posetila majku. Majka i partner su joj bili velika podrška i bez njih ne bi uspela da završi studije.

U toku treće godine studija MB ostaje u drugom stanju, gde prekida školovanje. Počinje da živi sa suprugom, u njegovoj porodičnoj kući u kojoj su takođe živeli njen svekar i svekrva. U braku nikada nije došlo do nasilja, a sa svekrom i svekrvom imala je dobar odnos od samog početka. Nakon par meseci od rođenja sina počinje da radi kod sudskog izvršitelja za minimalnu nadoknadu. Na nagovor majke i podrške partnera završava studije. Nakon dve godine vanbračne zajednice stupa u bračnu zajednicu. Obavljeno je crkveno i građansko venčanje kao i proslava krštenja njihovog sina.

M.B, ubrzo počinje da stažira u jednoj lokalnoj advokatskoj kancelariji, nakon dve godine završava i pravosudni ispit i postaje advokatica. Iz porodične kuće njenog muža se sele u stan i osamostaljuju. M.B. je rodila i devojčicu. Danas ima svoju advokatsku kancelariju. Ističe da je ponosna na svoje romsko poreklo i što ima prilike da pomaže svojim sunarodnicima. Vrlo često je u romskom naselju sa decom u poseti svojoj majci.

Smatra da je na putu obrazovanja romskih devojčica ključna podrška porodice.

IV STUDIJA SLUČAJA

J. B. Ima 31 godinu. Udala se sa 20 godina, a sa toliko godina je i njena majka stupila u bračnu zajednicu. Njen muž ima 35 godina, u brak je stupio sa 24. Završio je osnovnu školu, dok je J. B. je po profesiji strukovna ekonomistkinja. U svom radnom okruženju se oseća prijatno i uvaženo, voli svoj posao i ne razmišlja da ga promeni. Takođe, vodi i udruženje za pomoć deci.

Stupanje u brak se dogodilo spontano zabavljali su se od njene 15. a u 4. godini veze su počeli da razgovaraju o braku. Njen suprug je u toku zabavljanja više govorio u braku. Nije bilo klasične prosidbe, više stvar dogovora.

Njeni roditelji nisu bili za to da se ona uda, jer je imala 20 godina i još uvek se školovala. Nisu bili ni za to da ona krene u višu posle srednje, jer su smatrali da će se namučiti a da će svakako napustiti školu zbog udaje. Ipak, J. B. je uspešno i u roku završila višu školu. Suprug ju je takođe podržavao, jedino se njegova majka bunila ali su oni bili finansijski nezavisni, oboje su radili i živeli su sami, pa niko nije uticao na njih. Zaposlila se čim je završila srednju školu a paralelno je studirala. Nije propustila nijedan ispitni rok osim jednog kada je bila trudna, jer je pao sneg i bilo je klizavo.

U drugom stanju je ostala sa 22 i 25 godina, ima dvoje dece. Sama je odlučivala o trudnoćama.

Izuzetno je protiv maloletničkih trudnoća jer smatra da to nije zdravo ni za ženu ni sa decu, niti da dete rađa dete. Za rane trudnoće krivi siromaštvo i smatra da je za roditelje najbitnije da budu uzor svojoj deci.

Kaže da u njenoj porodici nije bilo nasilja i da se sa mužem odlično slaže. Takođe, smatra da sa mužem ima više slobode nego kada je živela sa roditeljima jer su oni bili strogi, morala je da bude kući do 9 a sada može da se vrati kada hoće. Ističe i da sada ima veću odgovornost za porodicu, brigu o domaćinstvu, više obaveza.

Svoju decu, ona i suprug vaspitavaju sami iako često odlaze kod baba i deda sa obe strane. J. B. vodi računa šta ih uče babe i dede, ponekad imaju probleme sa ružnim rečima kada se vrate od baba i deda pa ih ponove u školi. Isto tako se bori i protiv nekih stavova za koje smatra da nisu dobri da ih njena deca usvajaju.

Drugim Romkinjama bi poručila da punoletstvo nije bitno koliko zrelost, a ta zrelost se postiže tek nakon 20. godine ili čak i kasnije. Tada mogu da bolje biraju partnera. Potrebno im je životno iskustvo, da vole sebe, da su same sa sobom na mestu pa će onda doći i sve ostalo.

Zapažanja istraživačice: J. B. je mlada, emancipovana, ambiciozna i uspešna žena. Vrlo je posvećena poslu koji radi i predstavlja dobar primer za druge žene i devojke.

V STUDIJA SLUČAJA

T.I. ima 23 godine i studentkinja je. U vanbračnu zajednicu je stupila sa 20. godina. parner ima 23 godine i ima privatnu firmu.

Ja sam živela sa roditeljima i mlađim bratom u gradu, tako da nisam još od malih nogu imala kontakt sa mojim Romima. Moji roditelji su takođe imali mali krug prijatelja Roma, tako da sam se družila sa decom iz većinskog stanovništva. Kada sam krenula u peti razred, promenila sam školu i tu je bilo par naše dece koje ja nisam ni poznavala, a iskrena da budem nisam ni želela da se izjašnjavam da sam Romkinja. U srednjoj školi sam krenula sa mojim drugovima iz odeljenja tako da nisam imala potrebu da jurim novo društvo.

Ubrzo sam se i zaljubila u mog školskog drugara. Zajedno smo bili celu školsku godinu, i na raspustu desilo se to da sam slučajno u gradu upoznala njegove roditelje. Njegova majka ga je pitala da li sam mu ja školska drugarica, prokomentarisala je da sam mnogo slatka i da je ponosna na sina što se družila sa njom. Ja tada nisam ni bila svesna šta je ona htela s time da kaže pa sam ja bila oduševljena sa njom. Tada je on rekao svojim roditeljima da mu nisam drugarica, da sam njegova devojka, njihova reakcija je bila baš neprijatna. Majka ga je upitala da li se on šali, njegov otac me je čudno gledao, i kada je on još jednom ponovio da se uopšte ne šali, da sam mu devojka, i da me voli, majka se njegova okrenula i otišla, dok je otac rekao da će kući da razgovaraju o tome. On me je snažno zagrlio, rekao mi je da ne brinem da je došlo do nesporazuma i da će on to sve da reši. Otišao je istog trenutka za roditeljima. Ostala sam sama nasred ulice i dalje nisam bila svesna šta se dešava. Kući sam otišla tužna, što si i moji roditelji primetili. Pitala sam majku da li sam pristojno obučena da li mi nešto fali. Majka me je gledala blede, potrčala sam kod tate u sobu i sve mu ispričala. Moji su roditelji znali za moju vezu, otac mi je jednom prilikom rekao da on nema ništa protiv i da se boji reakcije njegovih roditelja kad budu saznali da sam Romkinja. Dok sam prilazila ocu u tom trenutku su mi kroz glavu proletele njegove reči i briznula sam u plač. Roditelji su mi stvarno divni. Ispričala sam im sve, imala sam maksimalnu podršku od njih, tešili me da će on to sve da objasni roditeljima i da će me ubrzo zvati. Prošlo je više od nedelju dana, ja sam ga zvala ali on se nije javljao na telefon. Jednog dana mi je pustio poruku da me on stvarno voli ali roditelji su mu zabranili da se viđa sa njom jer sam Romkinja. To je bio najteži period u mom životu koji nikad neću zaboraviti, a i isto tako naučena lekcija za ceo život. Da boje kože bude prepreka za nečiju ljubav tada nisam umela da shvatim. Počela je nova školska godina očekivala sam da ću ga ponovo videti ali njega nije bilo. Roditelji su ga premestili u drugu školu.

Bilo je lepih momaka iz okolnih romskih naselja, ali ni jedan nije hteo ni da mi priđe jer su svi znali da se ja ne družim sa njima. Bile je proslava u gradu. Ja u večernjim satima izašla sa drugaricama i tu sam videla moju rođaku koja je došla iz inostranstva. Dok sam sa njom pila piće, prišao je momak, lep ko lutka, pričao je sa rođakom, mene nije ni primetio...Kada je on otišao ispitivala sam rođaku ko je on, odakle je, kako ga nisam viđala pre. Ona mi je pričala da je on mnogo fin i ako želim, može da me upozna sa njim. Mislila sam da je to bila ljubav na prvi pogled. Sledeće večer ja sam se upoznala sa njim, prošetali gradom i mnogo lepo mi je bilo. Imala sam osećaj da niko me ne gleda čudno kad prođem s nekim ulicom i osetila sam da ja treba da budem i da se družim sa ljudima kojima ja pripadam. Izlazili smo skoro svako večer, polako sam počela da upoznajem njegove drugove i drugarice i shvatila sam da ja njima pripadam.

Ubrzo sam upoznala i njegove roditelje koji su bili divni prema meni i shvatila sam da je to prava i obostrana ljubav. Moji roditelji su takođe bili srećni zbog mene.

Ja sam tada upisala fakultet. Svi su mi bili podrška da upišem fakultet iako sam mnogo brinula šta će reći njegovi roditelji, da li će me on čekati da završim fakultet. U prvoj godini sam sve ispite dala u roku. U međuvremenu sam ostala u trudna. Opet kreće panika, briga kako da kažem prvo svojim roditeljima, a šta će tek reći njegovi roditelji. Oni žive u romsko naselje, da li će oni prihvatiti. Nas dvoje smo se dogovorili da našim roditeljima zajedno kažemo radosnu vest jer smo oboje imali želju da se dete rodi, nismo imali u planu ali kad se već desilo, to je to. Pozvali smo naše roditelje u neki restoran na ručak i tamo smo im i saopštili da će postati bake i deke. Njegova majka je plakala od sreće, moj otac me je čvrsto zagrlio a majka ko majka. Prvo što me je pitala je bilo a šta ću sa fakultetom. Na tom ručku smo ih i obavestili da smo mi rešili da živimo zajedno. Imala sam i svadbu. Nisam zapostavila fakultet, dajem ispite u roku, oko deteta mi pomažu svi.

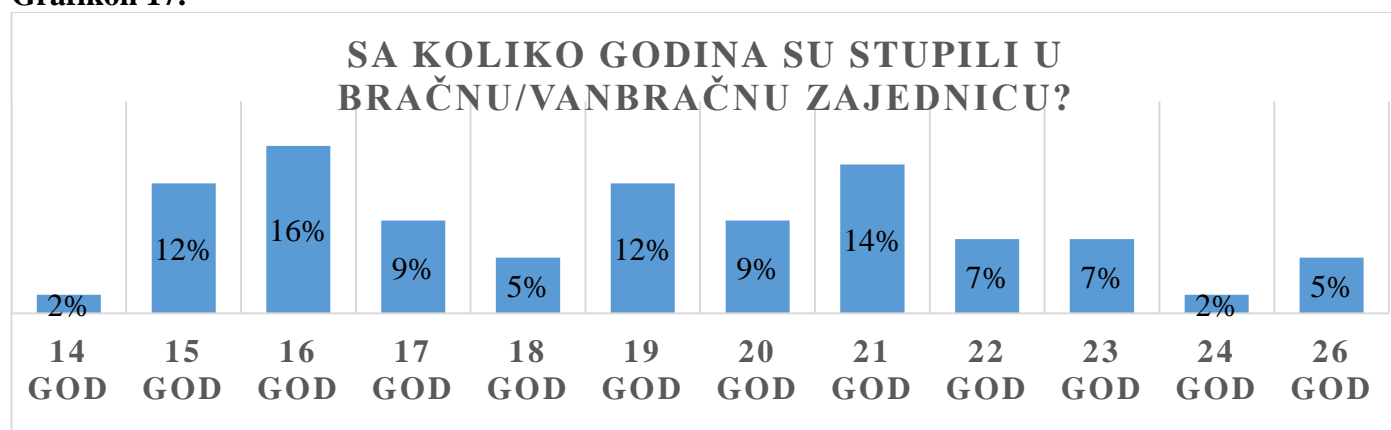
Moji roditelji su mi uvek govorili da se slučajno ne prevarim da napustim školu i da se udam, uvek su mi bili podrška u svemu, a najviše se trudili oko mog obrazovanja. Smatraju da devojkica mora da bude obrazovana da bi bila jaka i samostalna. Pa i sa dvadeset kad sam rekla da se udajem oni su postavili uslov, ako obećam da ću završiti fakultet mogu da dobijem njihov blagoslov, iako sam bila u blagoslovenom stanju.

REZULTATI/STUDIJE SLUČAJA (RODITELJI)

STAROSNA DOB RODITELJA KADA SU STUPILI U BRAČNU/VANBRAČNU ZAJEDNICU

Najveći procenat ispitanika je u bračnu/vanbračnu zajednicu stupio sa 16 godina i to 16%, u 21. godini 14%, sa 19 godina 12%, sa 15 godina 12%, sa 20 godina 9%, sa 17 godina 9%, sa 2, godine 9%, sa 23 godine 7%, sa 18 godina 5%, sa 26 godina (5% i sa po 2% sa 14 i sa 24 godine. (Grafikon 17)

Grafikon 17.

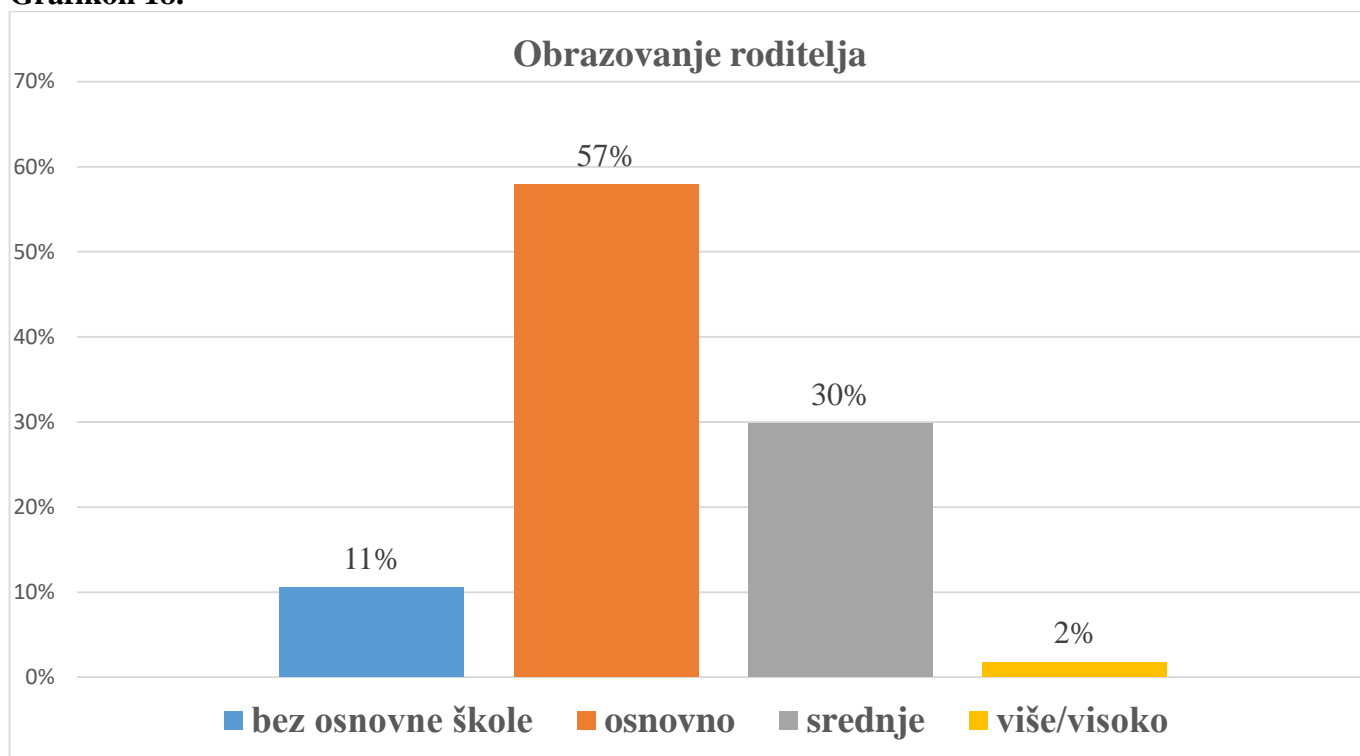

Upoređujući navedene rezultate sa rezultatima udaje njihovih kćerki može se zaključiti značajan pomak u starosnom dobu kada kćerke stupaju u brak. Dok su roditelji najviše stupali u dečiji brak sa 16 godina (16 %), njihove kćerke su u najvećem broju stupale u brak sa 20 godina (20%).

OBRAZOVANJE RODITELJA

Najveći broj roditelja ima završenu osnovnu školu, i to njih 33 (58%), sa završenom srednjom školom je 18 roditelja (30%), bez završene osnovne škole je 6 roditelja (11%) i sa visokom školom jedan roditelj (što čini 2% ispitanih). (Grafikon 18)

Grafikon 18.

Upoređujući rezultate stepena obrazovanja Romkinja koje su se udale punolne sa obrazovanjem njihovih roditelja, rezultati pokazuju da su punoletne Romkinje u najvećem procentu završile srednju školu 60%, dok su roditelji u najvećem procentu završili osnovnu školu (58%). Samo jedan roditelj ima završenu visoku školu dok je 8 primarnih ispitanica je završilo visoko obrazovanje.

Primeri koji oslikavaju školovanje roditelja:

- *Teško u to vreme, ali sam imao podršku roditelja jer oni nisu završili školu pa su hteli da ja završim školu i da budem pismen, kako bi moga da nađem posao i da zaradim za moju porodicu koju ću da imam kad se budem oženio. Hvala mojim roditeljima što su tako mislili o meni i što su mi dali podršku jer ja sam tad bio mlad pa nisam tako razmišljao.*

- *Teško mi je bilo da se školujem, nisu moji imali para za školovanje .Jedva sam završio i osnovnu. Nema se para za sve, a školovanje je skupo u to vreme bilo kao i sad.*

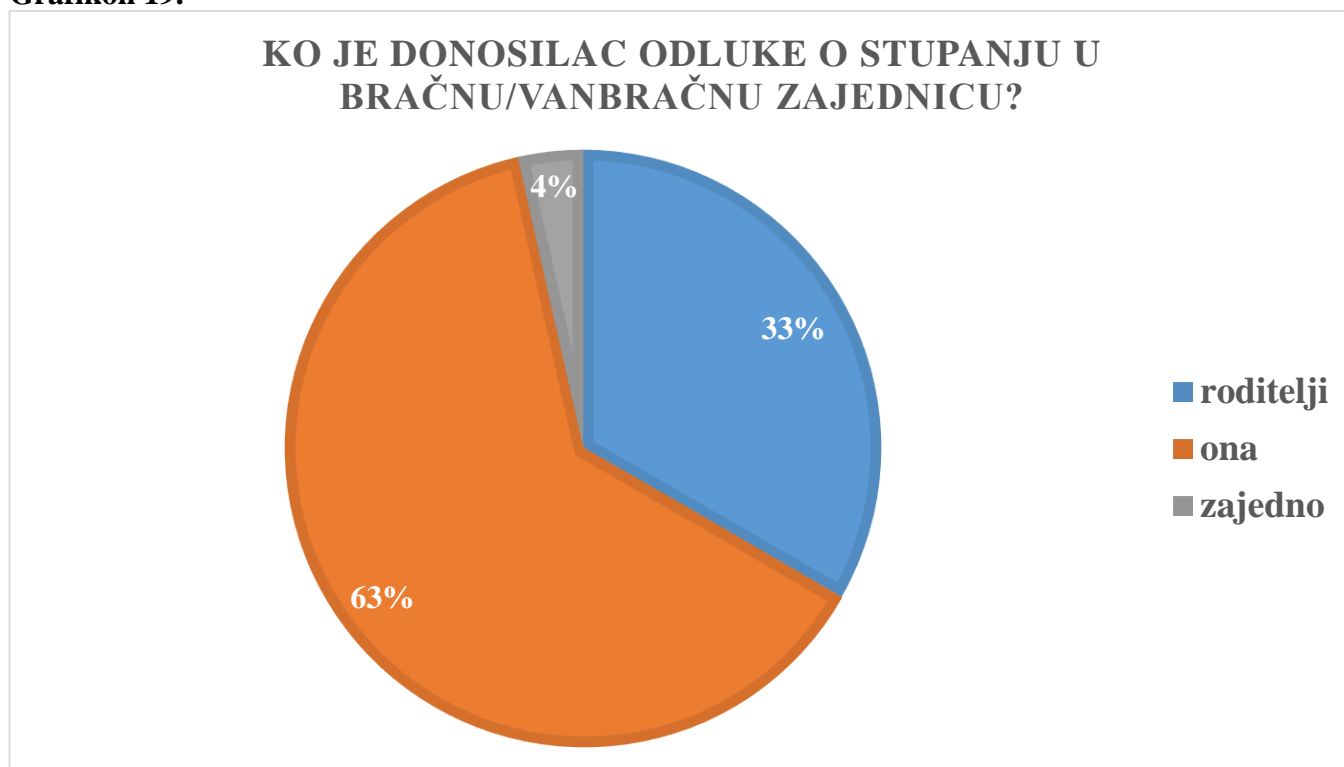
- *Volela sam da idem u školu i bila sam vrlo dobar đak iako nisam imala dobre uslove, ali sam bila vredna, marljiva i imala drugaricu koja je bila odlična. Često kad mi nešto nije jasno htela je da mi pomogne i pojasni. Nažalost, kada sam bila 6. razred moja porodica je zbog branja jagoda trebala na*

dva meseca da ide van grada i pošto nije bilo ko da ostane sa mnom kući – otišla sam i ja u jagode i to je bio prekid mog obrazovanja.

ODLUKA O STUPANJU U BRAK

Rezultati analize ukazuju da su odluku o stupanju u bračnu/vanbračnu zajednicu roditelja u 36 slučajeva, doneli sami partneri (63%), u 19 slučajeva njihovi roditelji (33%) i u jednom slučaju neko drugi (4%). (Grafikon 19).

Grafikon 19.

Slobodan izbor bračnog/vanbračnog partnera u grupu Romkinja koje su se udale punoletne je značajan pokazatelj njihove samostalnosti i taj procenat je 98%, dok je kod njihovih roditelja slobodan izbor partnera bio značajno manji i iznosi 63%. U 33% su njihovi roditelji bili ti koji su odlučivali umesto njih o izboru partnera.

Primeri koji to ilustruju:

ZAJEDNIČKA ODLUKA PARTNERA

Ona je bila mlada, lepa, vreckava, odma mi je pala za oko. Hteo sam ja da je odma' oženim ali nisam smeo, morao sam da šetam oko njene kuca da me njeni upoznaju, da me prihvate. I prihvatili su oni mene a ja sam odma' iskoristio priliku, i posle mesec dana viđenja ja sam je odveo kod mojih. Ona je bila mlada, ja sam je puno voleo i hteo sam da joj pružim sve da uživa kod mene. Moji su je prihvatili ali kako je prošlo godinu dana a ona nije ostala trudna i moji su vršili pritisak da je oteram. A ja sam je voleo, bila je mlada ali je sve kućne poslove radela, i mene volela isto kao i ja nju. Nisam poslušao roditelje već sam je sklonio od njih i hvala bogu ona meni rodi dve ćerke i mi se i dalje lepo slažemo i dan danas.

On je trebalo da se oženi sa drugom devojkom, međutim, on se upozna sa 'mnom i odlučili smo da se odmah uzmemo i venčajmo. Roditelji od oboje su prihvatili vezu i brak tako da nam nisu pravili problem. I dan danas samo u brak posle 37 godina.

On je sa drugarima otiš'o da vidi devojkicu, rekli mu da ima baš jedna lepa kao za njega. ubedio je moju drugaricu da izađemo u korzo. Ja sam u inat braći pobegla za njega.

Nisam htela da idem u školu i zato sam se udala. Volela sam mog momka i eto. Mislila sam da je to to. I bilo je.

ODLUKA RODITELJA

Jednog dana majka je došla i rekla mi u nedelju dolaze da te prose, dali smo te jednom dečaku iz kraja. šta sam drugo mogla nego da pristanem...

Otac i majka su mi rekli: našli smo ti devojkicu iz dobre kuće i tako je to bilo. Otišli su kod familije i rođaka koji su mi našli buduću ženu. Nakon toga njihova porodica došla kod nas u posetu i onda su me oženili. Ja sam tada već radio i imao dobru platu, devojkica bila iz jednog okolnog sela, nije išla u školu. nakon dve godine braka dobili smo decu imamo 3 dece. Svu smo decu školovali i neka se već zaposlila.

Njeni roditelji su ugovorili brak bez njenog znanja. U gradu gde je tada živela njeni roditelji su za određenu sumu novca pristali da je predaju čoveku koji je bio stariji od nje 20 godina. Morala je da pristane, sela je u auto i odvedena je u drugi grad od strane njenog supruga za kojeg je prvo mislila da će joj biti svekar. Otac joj je rekao da mora da se uda i da ništa ne pita, i još joj je udario šamar. Rekao je da nikako ne sme da se vrati. Ona bez srednje škole, bez posla, bez podrške porodice udala se i otišla u mesto gde nikog nije poznavala, čak ni supruga. U početku, obzirom da je bila mlada on se ponašao lepo prema njoj te je ona posle nekog vremena pristala i da spava sa njim jer nije imala izlaza. Te godine su se i venčali. Sa 20 je rodila ćerku, sa 21 i sina, nakon toga je živela u konstantnoj svađi sa mužem koji je bio ljubomoran i koji se stalno svađao sa njom. Trpela je i fizičko, psihičko i ekonomsko nasilje jer joj nije dozvoljavao da radi. Živela je sa njim do njegove smrti.²¹

U to vreme Romkinje su se udavale rano. Njena majka i majka njenog supruga su se poznavale i dogovorile da ona treba da se uda za njega. On je svirao, zarađivao i smatralo su da treba da se oženi. Jednog dana majka joj je rekla da je vodi u suprugovu kuću da ostaje tamo, kako je on dobar, svira, zarađuje i od tog dana je ona živela u suprugovoj kući. Znala ga je iz viđenja i do danas živi sa njim.²²

DISKRIMINACIJA PRILIKOM ODABIRA PARTNERA

Po završetku srednje škole, čekajući da se zaposlim, slučajno sam se našla na tadašnjem Radničkom univerzitetu, koji je tada u to vreme mnogo značio za obrazovanje stanovništva. Upisala sam višu školu vanredno, ali sam redovno išla na predavanja, jer sam volontirala u jednoj organizaciji kako bi imala prednost prilikom zapošljavanja. Prvu godinu sam normalno položila ispite, stekla poverenje čelnika sa Radničkog i za njihov račun obavljala neke sitne poslove u Beogradu, ako treba nešto da se odnese na Višu školu. Većina studenata me je poznavala. U Beogradu kod tetke sam upoznala novo društvo sa kojim sam se družila. Među njima bio je i mladić iz drugog grada sa kojim sam počela da se zabavljam, student geodezije. U toku druge godine vanrednih studija ostala sam u drugom stanju. Moj partner je

²¹ Zapažanje istraživačice

²² Zapažanje istraživačice

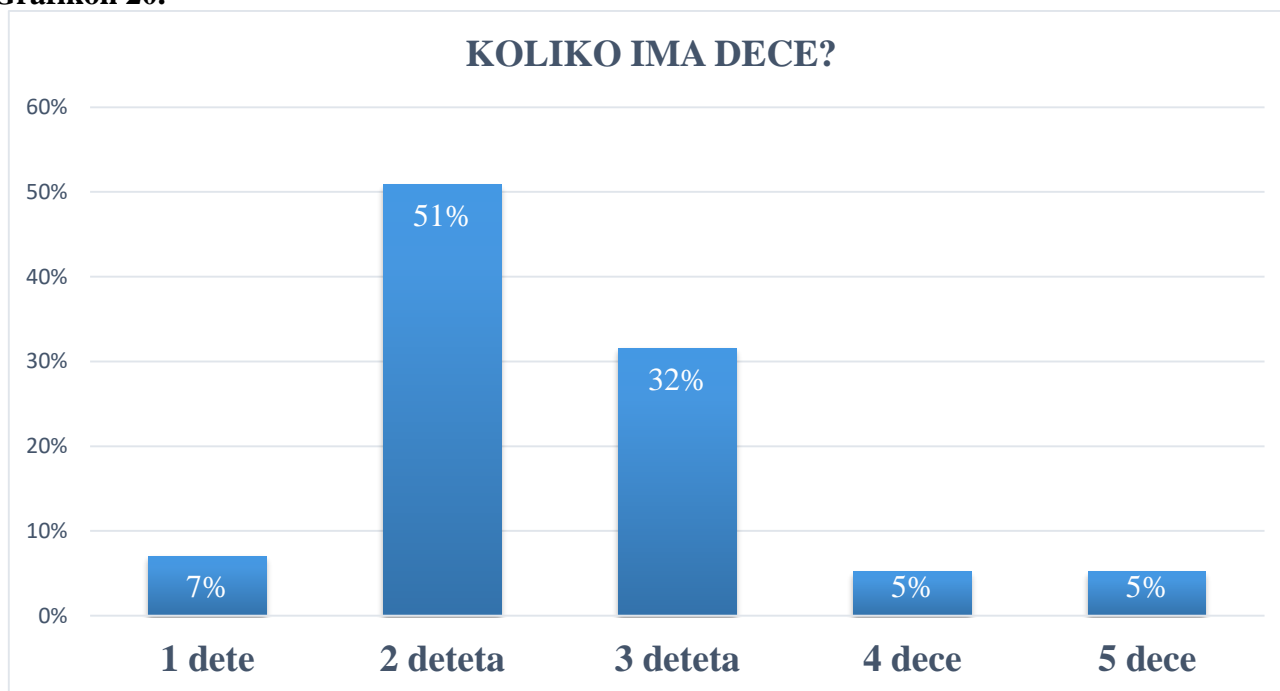
bio oduševljen, planirali smo gde ćemo živeti, kako će naša budućnost da se dalje odvija. Usledilo je upoznavanje sa porodicom mog partnera u njegovom gradu. Kad su me videli samo šlog što ih nije strefio. Nisu želeli da im snaha bude Romkinja. Majka je nekako i prihvatila, a otac mog partnera nije hteo ni da čuje o tome. A o unučetu da ne pričamo. Hteli su pod hitno da izvršim abortus. Moj partner je samo ćutao i slušao kritikovanje svojih roditelja i rodbine. Ništa nije učinio niti se suprotstavljao niti je branio našu vezu i dete koje nosim. Ja sam se sama vratila u moj grad i tako se završilo. Čvrsto sam rešila da sama odgajam svoje dete i tako sam i postupila. Samo sam mu javila da sam rodila devojčicu, nekoliko godina slikala svoju ćerku, slala mu slike, i više se nismo videli ni čuli. Dete nikada video nije, od drugih je čuo da ima i dve unuke.

Romkinje da se pre svega školuju, da uživaju u životu dok mogu, jer lako i brzo se postaje žena, a devojka si samo jednom. Izgubljena mladost se ne može vratiti. Ona je punoletna stupila u brak pa su iskrslili problemi, a šta bi bilo kada bih bila i još mlađa, kako bi se izborila sa svim problemima koji su nastali u njenom braku.

DECA

Najveći broj roditelja ima po dva deteta i to 51%, tri deteta ima 32%, jedno dete 7%, četvoro dece ima 5%, dok petoro dece ima, takođe, 5%. (Grafikon 20)

Grafikon 20.

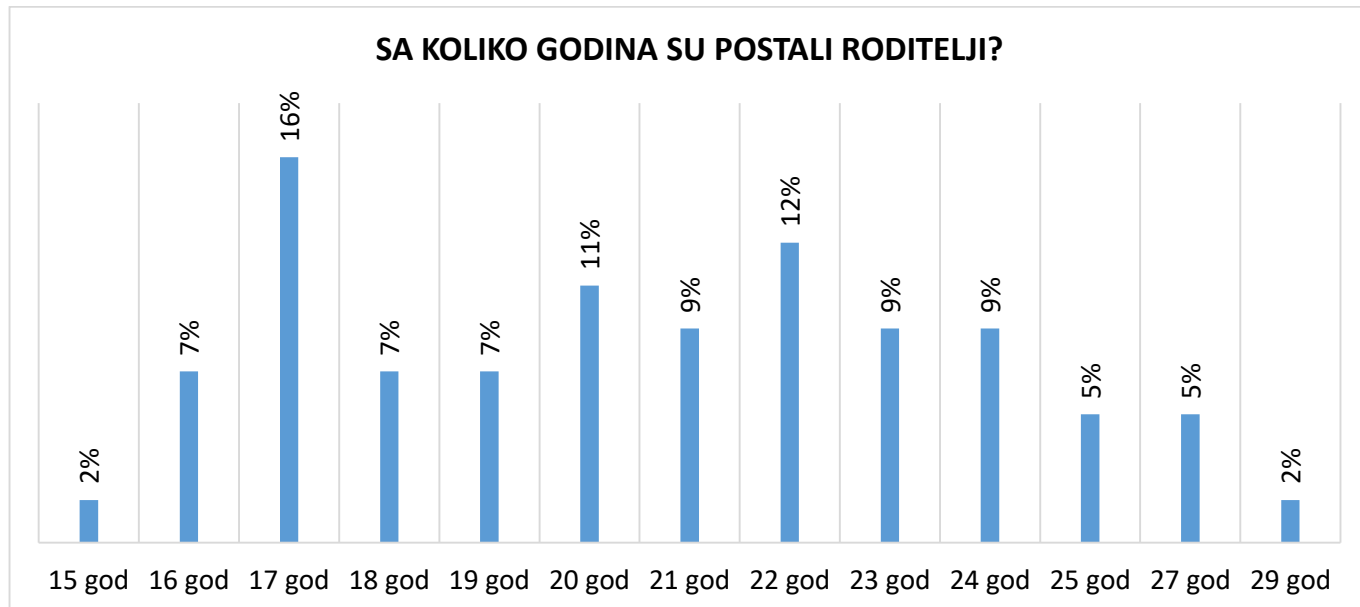

Primarne ispitanice, Romkinje koje su se udale kao punoletne, nemaju više od 3 deteta, dok 10% iz grupe njihovih roditelja ima više od tri deteta.

Godine kada su prvi put postali roditelji

Starosna dob u kojima su ispitanici iz grupe roditelja po prvi put postali roditelji je u rasponu od 15. do 29. godine. U najvećem broju slučajeva su roditelji postali sa 17 godina (16%), zatim sa 22 godine u 7 slučajeva (12%), a najmlađi roditelj je majka koja je imala 15 godina (2%). (Grafikon 21)

Grafikon 21.

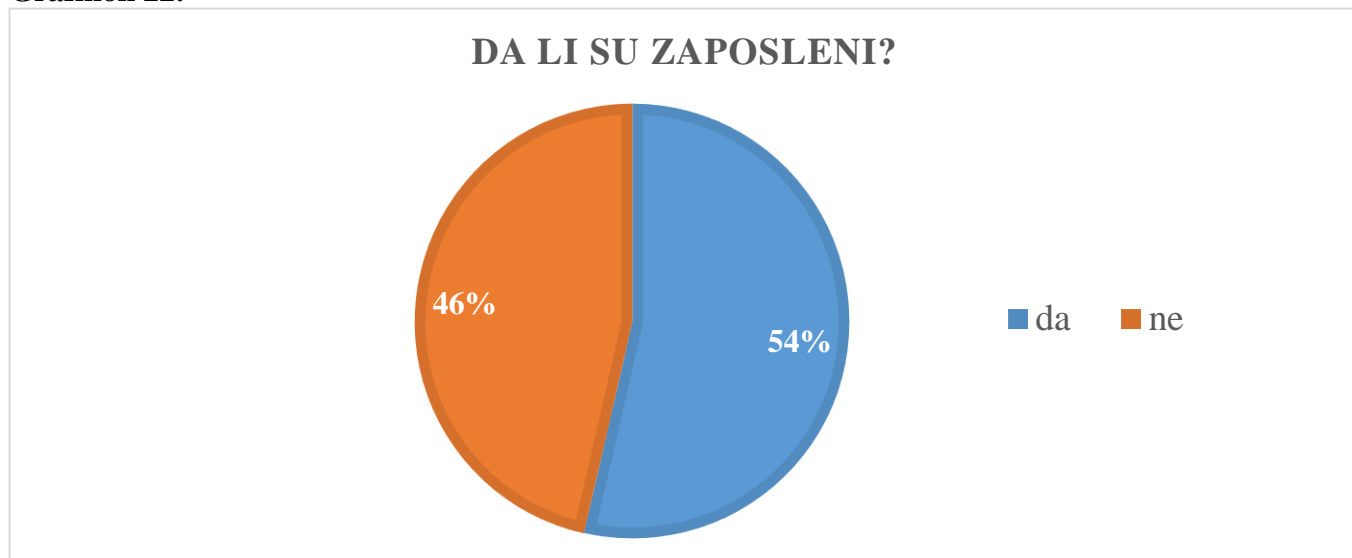

Upoređujući starosnu dob naših primarnih ispitanica, kada su prvi put postale majke i starosne dobi njihovih roditelja kada su oni prvi put postali roditelji, može se zaključiti da je i tu došlo po podizanja starosne granice. Dok je najveći broj njihovih roditelja dobilo svoje prvo dete sa 17 godina (16%), punoletne Romkinje su najčešće prvo dete dobile sa 20 godina (25%). Taj trend se nastavlja i za stariju starosnu dob ispitanica.

POSAO

Analiza podataka ukazuje da je 31 roditelj zaposlen (54%) a 26 nije (46%). (Grafikon 22)

Grafikon 22.

Upoređujući podatke zaključak je da je za 8% više ispitanica zaposleno u odnosu na njihove roditelje. Ovaj procenat je značajan ako se zna da udeo u procentu zaposlenosti roditelja čine i očevi, jer su muškarci u romskoj zajednici mnogo više zaposleni nego žene.

PORUKE RODITELJA O UDAJI

- Moja prva ćerka kad se udala, govorio sam joj da je u životu najvažnija porodica i da po uzoru na njenu majku i ona bude poštena, odgovorna i supruga koja podržava svog supruga. Govorio sam joj da nas uvek ima za podršku, ali da je najvažnije poverenje i odnos koji ona stvori sa svojim suprugom. Oboje su obrazovani, pametni, materijalno obezbeđeni ušli u brak, samo je bitno da se razumeju i podržavaju.
- Smatram da žene treba da su zrele i fizički i umno, da se ne udaju iz nekog inata ili da bi nešto menjale u svom životu, već da bi stvarale jednu normalnu zdravu porodicu. Materijalni uslovi se u životu stvaraju, tako da nisu presudni za brak. Ako su ljudi zreli, odgovorni, sve će stvoriti i sami.
- Idealno bi bilo da se udaju kad završe školu, kad dobiju posao, kad nađu muža koji im najviše odgovara kao ličnost, i najvažnije - kad nekoga vole, a ne kad od zaljubljenosti misle da je ljubav. Po mom mišljenju to je negde posle 20-te godine.
- Svojoj ćerki sam govorila da dobro otvori oči sa kim se zabavlja i za koga će se udati. I govorila sam joj da ima moju bezuslovnu podršku. Upravo ono što je meni od mojih roditelja nedostajalo. Podrška. Da odobravam svaku njenu odluku i da šta god da se desi ima mene i svoju kuću. Lepo je da pokuša da razume svog partnera, da učini sve što može da sama decu ne odgaja, ali da to ima svoje granice. Ako preko nečega ne može ili ne želi da pređe- ja sam tu da joj pomognem.
- Iz ličnog iskustva znam da ne treba se rano udati i napuštati školu. Kasnije sam tako i učila moje dve ćerke. Obe su završile fakultete i ja sam ponosna majka. Mislim da su one kroz svoje obrazovanje, a kasnije kroz posao, dobile drugačije šanse u životu. U moje vreme je bilo najvažnije ostati trudna i ostvariti se kao majka i to što ranije. Vremena su se promenila i zbog toga nisam za to da se devojčice udaju i rano rađaju.
- Podržavam svoje ćerke i da to ću raditi dok sam živ jer ja njih mnogo volim i one su moje blago. Da se udaju kad procene da je to prava ljubav, ali su vremena jako loša, da nema više poštovanje i da je ušao đavo među ljude. To je njihov život i one treba da same procene šta je dobro a sta ne.
- Svako je odgovoran za svoj život. Udaja nije samo hajde da živimo zajedno. Udaja je jedno stalno prilagođavanje, partneru, njegovoj porodici, okruženju, potomcima. To je kao jedno putovanje u tesnom sanduku gde te čas žulja ruka, čas žulja noga. Ako nisi sposoban za trpljenje, za sve što život nosi sa sobom i lepo i ružno, naješće više ružno – od udaje nema ništa. Dobro razmislite koliko ste spremne za prilagođavanje tuđim potrebama. Ako vam srce i razum govori da sve to možete e to je pravo vreme za udaju!

I STUDIJA SLUČAJA

D.M ima 52 godine. Zaposlena je. Sa 15 godina je stupila u vanbračnu zajednicu dok je njen partner imao 18 godina. Odluku o stupanju u vanbračnu zajednicu su doneli roditelji.

Odrasla sam u jako siromašnoj višečlanoj porodici, bilo je nas jedanaestoro. kako se majka jako mlada udala sa nepunih 13 godina, mene je odgajila baka jer je majka morala da ide u dnevnicu, sa ostalim članovima porodice. Bila sam najstarije dete u porodici. Živeli smo u maloj kući i u dve male prostorije smo spavali svi zajedno. U školu sam bila neredovan đak jer sam morala da pomazem baki, čuvala sam mlađu braću i sestre. Nas ima petoro dece.

Peti razred sam morala da pohađam u susednom selu jer se kod nas u naselju išlo samo do četvrtog razreda. Takvo je vreme bilo, za sve u kući se pitao moj deda tako da on nije dozvolio da nastavim školovanje. Od mojih 10,11 godina sam se baš mučila, nisam smela da se družim sa devojkicama iz naselja, jer će me „pokvariti“, one idu u školu i nisu vaspitane kao ja. Baka je znala da popije neku više, pa sam sve morala sama da kuvam, perem i sve ostalo. Mislila sam da tako mora, da mi je to obaveza. Jednog dana baka mi je rekla da moram da sredim kuću, da sve blista, dolaze neki ljudi, baš su „čuvevi“ u kraju, čuli su za mene i da će doći da me isprose. Nisam ni bila svesna šta to znači, ni sanjala nisam da ću se ubrzo udati. Istog dana uveče su došli ti nepoznati ljudi, sa punim rukama poklona i cveća, radovala sam se, oni su baš lepo bili obučeni, moderno, a ja sam za taj dan obukla maminu „svečanu bluzu“ i neku suknjicu koju je ona donela od „gazdine“ ćerke gde je radila godinama u dnevnicu. Sećam se da sam im kuvala kafu, i dobila tada lepu sumu novca. Radovala sam se da ću najzad kupiti meni neku novu stvar, ali sam ipak taj novac odmah dala babi. Moj sadašnji suprug je sedeo i samo me posmatrao, ja se sa njim nisam ni pozdravila, čak nisam ni znala kako se zove. Dok sam u drugoj sobi otvarala poklone čula sam jaku galamu, majka me uhvatila za ruku i odvela tamo gde su gosti. Prišla mi je žena, moja svekrva, zagrlila me je i rekla da će ona mene da pozlati, njoj treba tako lepa snaja, da joj rađa lepe unuke. Ja ni sada nisam svesna, kako sam se tada osećala. Posle nedelju dana oni su došli po mene, a sa suprugom do svadbe se nisam ni takoreći upoznala. Svadba je bila baš bogata, za mene je to bio san snova, jer nikad pre nisam jednu novu stvar dobila. Udala sam se u bogatoj kući, imala sam sve od lepe odeće, zlata, hrane ali sam se osećala tako jadno i nisam bila srećna. Sama ona pomisao kada bi oni seli zajedno i čula priču kako me žale, da mi treba vremena da se naviknem na „raskoš“ pa svašta nešto je bilo tu. Supruga sam u početku viđala samo u spavaćoj sobi. On je svo vreme išao, dolazio, ni sama ne znam gde. Ubrzo sam ostala u drugo stanje. Imala sam jake mučnine, sve me je bolelo ali sam i dalje morala da radim i da čistim kuću. Očekivali su da rodim naslednika. Rodila sam prelepu ćerkicu posle 48 sati muka i bolova. U bolnici niko nije hteo ni da me pogleda, jer sam Romkinja, maloletna, nepismena, sve do toga kad je došao ginekolog koga su čekali da me porodi, kad me je video odbio je da me porađa. Razvela sam se posle deset godina braka sa troje dec, jer nisam rodila naslednika. Srećna sam što sam izašla iz tog braka, uz pomoć moje rođake koja mi je pomogla. Sada živim sa moje dve ćerke, najstarija se udala imam prelepu unukicu.

Da li bi volelo/la da je bilo drugačije?

Volela bi da je bilo drugačije. Nije bitno što sam iz siromašne porodice, samo da sam mogla da idem u školu i sama da biram muža, Najžalije mi je što ne znam šta je detinjstvo, taj najlepší deo sam preskočila i sa tim ne mogu da se pomirim.

Deca:

Rodila je troje dece, prvo sa 15 godina. Odluku o planiranju trudnoće je doneo njen vanbračni partner i njegova majka.

Njeno mišljenje za ili protiv rane trudnoće:

Nju je mogla glave da košta rana trudnoća. Tako da ona ne bi nikom poželela da ima ranu trudnoću. Romkinja, rana trudnoća prvo pristup lekara je skroz drugačiji. Veliki rizik po život imaju te žene a i bebe koje se rađaju.

Njeno mišljenje o značaju da imaju posao?

Svaka devojka, žena treba da ima posao prvenstveno zbog sebe, da ne zavise od nikoga, jer ako nemaju posao one su zavisne od supruga i od svih ostalih članova, omalovažavana, mora da trpi nasilje jer je ekonomski zavisna. *Nema pravo.*

Razlozi za ostajanje u situaciji nasilja/ prekidanja zajednice?

Nije imala gde da ode, nije želela da ostavi svoju decu da rastu bez majke, nije imala novca da bi mogla da izađe iz kuće sa decom. Do prekidanje zajednice je došlo onog trenutka kada joj se pojavila rođaka kojoj je ispričala sve i koja je bila spremna da joj pomogne. Rođaka živi sama, ima kuću i prihvatila je i nju i decu.

Njegov/njen doživljaj braka kada je stupio/pila u bračnu/vanbračnu zajednicu?

Nije imala osećaj nikakav, nije znala u šta se upušta niti šta joj se dešava.

Šta se promenilo u njegovom/nom životu?

Promenilo se sve od toga da sam iz siromaštva ušla u raskoš koji me nije učinio srećnom.. Bilo je i omalovažavanje i vređanje.

Zapažanje instraživačice: Ponosna je što je ćerke slušaju, jedna se udala u 26 godina, ima skladan brak, svoj posao, a druge još nisu i ona ih podržava.

II STUDIJA SLUČAJA

M. M. ima 67 godina. U brak je stupio sa 24 godine a supruga sa 15 godina. Odluku su zajednički doneli.

Upoznali su se na svadbi njegovog rođaka, dopisivali se nekih šest meseci, a onda je on ponudio da pobjegne za Beograd kod njega. Ona je izgubla majku kada je imala 12 godine, živela je sa ocem i maćehom i pristala je. Međutim, kada su došli u Beograd, njegovi roditelji su hteli odmah da je vrate kući, ali je ona plakala i rekla da ga voli i da hoće da ostane. Njen otac i sestra su došli po nju sutradan, ali ona nije htela da ide. Njegova majka je tada rekla da je u redu da ostane, ali da mora da nastavi školovanje i da završi srednju školu, i da ako i tada bude htela da se uda za M. M. venčaće se, a ako ne u redu je da ode. U avgustu te godine, njegova majka ju je upisala u srednju školu. On i njegovi roditelji su finansiranje njenog obrazovanja preuzeli na sebe u potpunosti, i ponašali su se prema njoj kao prema svojoj ćerki. Na roditeljske su joj odlazile svekrva i zaova, kao tetka i sestra. Kada je njegova supruga završila srednju školu, venčali su se, dve godine posle toga rodila je prvo dete, zaposlila se kada je devojčica imala dve godine, i nakon 8 godina rodila je i drugo dete.

Šta misli o tome, da li bi volelo da je bilo drugačije?

Posle svih ovih godina, mislim da je sa nama trebalo da bude baš ovako. Jer sve godine zajedničkog života su to pokazale. Jako sam zahvalan svojim roditeljima što su insistirali na tome da završi školu, jer verujem da bi se i ona i ja pokajali danas, da ona nema obrazovanje i svoj posao, krivila bi mene i imala bi pravo, a to bi dovelo u pitanje i naš brak..

Kako je proteklo njegovo obrazovanje?

Normalno, kao i svih mojih vršnjaka. Roditelji su mi omogućili nesmetano obrazovanje; da sam hteo da idem dalje u školu, omogućili bi mi i to, ali ja sam posle srednje hteo samo da počnem da radim i zarađujem svoje pare.

Deca:

Ima dvoje dece, prvo je dobio sa 29 godina drugo sa 37.

Njegovo mišljenje za ili protiv rane trudnoće:

Apsolutno sam protiv. Ja imam žensko dete, i jasno mi je koliko je važno da žena bude fizički i psihički zrela kad ostane trudna i kada rodi dete.

Njegov doživljaj braka kada je stupio u bračnu/vanbračnu zajednicu?

Mi smo bili zaljubljeni i mladi i nama je bilo super, uz to moji roditelji su bili podrška oboma, i jedino što je bila promena je to što je moja žena živela sa nama, i išla u školu .

Šta se promenilo u njegovom životu?

Dok se nisu rodila deca, promene nisu bile. Kad sam prvi put uzeo svoje dete u ruke, plakao sam kao malo dete, jer sam pomislio na svoju ženu i na njenog oca; tog trenutka sam mogao da shvatim kako je bilo ocu moje supruge, i da sam bio na njegovom mestu ne garantujem šta bih uradio sebi. Ovo sam sada izgovorio prvi put, zato što je anonimno.

Šta je govorio kćerki u vezi udaje?

Samo da treba da pametno izabere, a nije ni bilo potrebe da pričam da pre nego što završi školu ne sme da se uda. I supruga i ja smo vodili računa o tome da ima svu moguću podršku, motivaciju i sve što joj je potrebno. Mogla je da izlazi, i da se druži i sa devojčicama i dečacima poodjednako, i svi su mogli da joj dolaze kući.

Šta smatram bitnim u vezi udaje Romkinja tek kada postanu punoletne:

Važno je da se udaju tek kada postanu punoletne, ali još važnije je da završe školu. Možda je čak i bolje da završe školu, da se zaposle i da malo uživaju u životu, pa da se tek onda udaju.

Zapažanja anketarke: *Ispitanik je bio vrlo zainteresovan da odgovara na pitanja i da daje jasne odgovore. Pretpostavljam da je razlog upravo to što je on oženio svoju ženu kada je bila maloletna i ma koliko da su njegovi roditelji bili podržavajući u odnosu na njegovu suprugu, oni su ipak bili svekar i svekrva. Sada je svestan je da je bilo pogrešno da je tako mladu, praktično dete, odvede. Kako je sam rekao, svu težinu bola koji je naneo njenom ocu, a i njoj shvatio je kada je i sam dobio ćerku.*

III STUDIJA SLUČAJA

Z. J. Ima 53 godine, rođena je na Novom Beogradu, živi u selu pored Beograda. Završila je osnovnu školu a radi u restoranu, u radnom je odnosu, mada je puno godina radila kao neprijavljena na različitim poslovima.

Udala se kada je njoj bilo 21–a a mužu 23. On sada ima 55 godina, trenutno radi kao domar. Kada su se uzeli on je studirao ali je napustio fakultet a prethodno je završio gimnaziju. Sami su odlučili da stupe u brak nakon dve godine zabavljanja, bili su jako zaljubljeni.

Z. J: navodi da u svom životu ništa ne bi menjala, udala bi se isto ali nikako ranije, možda malo kasnije ali je srećna u braku i ima troje dece.

Okolnosti su bile takve da bi nakon osnovne škole nastavila dalje ali joj je otac umro kada je imala 13 godina, a majka je bila domaćica. Brat je krenuo u srednju školu i završio je a ona je napustila srednju u prvom razredu. Htela je da radi da bi pomagala majci i bratu jer njihova porodična penzija nije bila dovoljna za život. Majka ju je podsticala da se školuje i upisala ju je u srednju, ali ona nije htela da ide jer joj je bilo važno da donosi novac u kuću.

Zato podržava svoju decu da se školuju. Rodila ih je sa 22, 23 i 32, zajedno je sa mužem odlučivala o trudnoćama. Imala je i dva abortusa. Nije bila sigurna da li da rodi treće dete jer se uplašila zbog obaveza, bilo joj je jako naporno, ali se ipak odlučila jer su joj oba starija deteta već bila velika. Kaže da je od muža imala podršku i finasijsku su stajali dobro da je mogla da rodi ali se bojala samo zbog sebe. Svo troje dece su joj fakultetski obrazovani.

Na pitanje o dečijim brakovima kaže da joj je to strašno, sada joj mlađa ćerka ima 21 isto kao što je i ona imala kada se udala, ali sada ne može da zamisli da joj se ćerka uda, za nju je još uvek dete. Sin joj se oženio sa 27 a starija ćerka sa 21. godinom ali kaže da sve što je starija više smatra da su joj deca premlada za brak.

U braku nikada nije trpela nasilje a kaže da ni u roditeljskoj porodici toga nije bilo. Navodi da jedino što se promenilo kada se udala je sredina, bilo joj je jako teško da živi udaljeno od Beograda, tada je prevoz bio lošiji. Sa porodicom svog muža se lako uklopila.

Ona ima 24 godina radnog staža, iako je radila i više ali nije bila prijavljena. Smatra da žene treba da imaju posao, svoje pare i samostalnost. Još uvek nije pričala sa mlađom ćerkom o udaji jer ona i ne pomišlja da se uda, još uvek studira. Starijoj ćerki je savetovala da otvori oči koga uzima, niko je nije tera da se udaje. Važno je da ako se razvedu ne mogu nikoga da krive. Kaže da je starijoj ćerki dobro u braku ali bi reagovali ako bi čuli ili videli nešto. Ona i muž su tu da pomognu, to su njihova deca. *Ne bi se pravili blesavi, moja deca znaju, oni kad čuju da je neko ošamario ženu i ona ćuti, za njih je strano, i za mene isto, mi to nikad nismo doživeli!*

Smatra da devojke moraju da razmišljaju svojom glavom da se ne udaju mlade, niti da ih roditelji udaju. *Mi smo u takvoj okolini, ovde nema toga, nema nas mnogo Roma ovde ali naši Romi su svi obrazovani, idu u školu, ne udaju se rano.*